edebali islamiyat dergisi | *edebali islamic journal*
e-ISSN: 2587-0955
edid, Mayıs / May 2020/5, 1: 191-244

Usûl ve Üslûp Açısından "Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri"

A Commentary of the Quran Titled "Commantary of the Qur'an, the Source of Life" in Terms of Method and Style /
"تفسير مصدر الحياة للقرأن" من حيث الأصول والأسلوب

Cahit KARAALP

Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Muş/Türkiye
Assistant Professor, Muş Alparslan University, Faculty of Islamic Sciences, Muş/Turkey

cahitkaraalp@hotmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-5898-6819

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 3 Ocak / January 2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 25 Mayıs / May 2020

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Mayıs / May 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Mayıs / May

Atıf / Citation: Cahit Karaalp. "Usûl ve Üslûp Açısından "Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri"*edid: edebali islamiyat dergisi/ edebali islamic journal* 5/1 (Mayıs/May 2021): 191-244

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.
Web: http://dergipark.gov.tr/edid | mailto: iifdergi@bilecik.edu.tr

Copyright © Published by Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi / Bilecik Seyh Edebali University, Faculty of Islamic Sciences, Bilecik, 11230 Turkey. Bütün hakları saklıdır. / All rights reserved.

Öz

Ömrünü tefsir ilmine adamış, tefsir alanında birçok kitap yazmış Prof. Dr. M. Sait Şimşek hocanın kaleme aldığı "Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri" birçok yönden önem arz etmektedir. Tefsir ilminin temel konu ve problemlerinin işlendiği bu eseri diğer çağdaş tefsirlerden ayıran en önemli yönü hiç şüphesiz ki üslûbu ve metodudur.

Sıra dışı bir tefsir olarak nitelendirebileceğimiz bu eserde müellif birçok konuda geçmiş tefsirlerden yararlanmasına rağmen taklitten uzak durmuş ve birçok yerde kadim müfessirlerden farklı yorumlarda bulunmuştur. Tefsirde bilimsel tefsir anlayışına mesafeli durulmuş ve Kur'ân'ın hidâyet yönü öne çıkarılmıştır. Bu bağlamda "Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri'nin rivâyet ve dirâyeti meczeden, mezhebi anlayışın dışında kalan, edebi ve ictimai tefsire yakın duran bir tefsir olduğunu söyleyebiliriz.

Akıcı ve güncel bir üslûpla kaleme alınan tefsirde günümüz fıkıh, tefsir ve kelam problemlerine çözümler sunulmakta ve anlaşılmasında güçlük yaşanan âyetlere farklı yorumlar getirilmektedir. Makalemizde sayın hocamızın tefsirde kullandığı usûl ve üslûp üzerinde durulacaktır. Çalışmamızda beş ciltten oluşan "Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri'ni tanıtmayı ve farklı yönlerine dikkat çekmeyi hedeflemekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'ân, Âyet, Hayat, Hidâyet.

Abstract

Prof. Dr. M. Sait Şimşek who dedicated his life to studies regarding commentary (i.e. tafseer) of Qur'an and published many books in the field wrote up a book called "Commentary of Qur'an as the source of life) that is important in several aspects. Basic issues and problems of commentary science is discussed in this book which is undoubtedly distinctive from contemporary commentaries regarding its method and wording.

This work which can be described as distinctive commentary, as the author has benefited from past commentaries in many issues, the imitations were avoided and the comments regarding many points are different from views of past scholars. The commentary emphasized true path of the Qur'an and it is distanced from the typical scientific commentaries. In this context, we can say that the commentary is combined narrative and wisdom and stayed out of the denominational views thus it is rather close to literary and conventional commentaries.

The commentary is written in a fluent and up-to-date way, offers solutions to today's fiqh (Islamic law), commentaries (tafseer) and theology (kalam) problems and brings distinctive insights into the verses that are difficult to understand. In the current study, we elaborated the method and wording used in this commentary. We aim to introduce "Commentary of Qur'an as the source of life) which is consisted of five volumes and thus highlight the distinctive aspects of the study.

Keywords: Commentary, Qur'an, Verse, Life, the true path.

الخلاصة

يعتبر " تفسير مصدر الحياة للقرأن " الذي كتبه دكتور السيد ساعيد شيمشك الذى قضى حياته لعلم التفسير وكتب العديد من الكتب في التفسير مهمًا من نواح عديدة. إن أهم ما يميز هذا التفسيرالذي فيه القضايا والمشكلات الرئيسية للتفسير عن التفاسير المعاصرة الأخرى هو بلاً شك أسلوبه وطريقته.

في هذا التفسير الذي يمكن لنا ان نوصفه بأنه تفسير غير عادي ، استخدم المؤلف من التفاسير السابقة على العديد من الموضوعات لكنه معى ذالك تجنب التقليد و ذهب إلى أقاويل مختلفة من المفسرين القدامى في العديد من الأماكن. في التفسير ابتعد عن فهم التفسير العلمي وتم التأكيد على اتجاه هداية القرآن. وفي هذا السياق يمكن القول إن " تفسير مصدر الحياة للقرأن " جمع التفاسير الرواية والدراية، ووقف في خارجة عن فهم الطائفة ، وقريب من التفسير الأدبي والاجتماعي في هذا التفسير المكتوب بأسلوب طليق وحديث ، يقدم حلول لمشاكل الفقه والتفسير والكلام وتفسيرات مختلفة للآيات التي يصعب فهمها. سنقف في مقالتنا على الأصول والأسلوب الذي يستخدمه معلمنا في التفسير. نهدف في رسالتنا إلى تقديم " تفسير مصدر الحياة للقرأن " ونلفت الانتباه إلى جوانبه المختلفة.

الكلمات المفتاحية: القرأن ,التفسير ,الأية ,الحيات ,ألهداية

GİRİŞ

"*Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*" beş cilt olarak tefsir akademisyeni sayın Prof. Dr. M. Sait Şimşek tarafından 10 yılda kaleme alınmış, Prof. Dr. Fethi Ahmet Polat editörlüğünde tashih edilerek basıma hazırlanmış ve Beyan Yayınları tarafından 2012 yılında basılmıştır.[1] Eserle ilgili şu ana kadar iki akademik makale,[2] bir söyleşi[3] ve sekiz Yüksek Lisans çalışması[4] yapılmıştır. Bu çalışmalar tefsirin akademik çevrede ilgiyle karşılandığını ve önemsendiğini göstermektedir. Tefsir alanında birçok eser telif eden[5] yazarın son eseri olan "*Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*" müellifin tefsir müktesebatını ve dünya görüşünü yansıtması, özgün ve orijinal bir tefsir olması yönüyle önem arz etmektedir. Müellif, Kur'ân'ın hayat kitabı olduğunu, hayata yön vermek için geldiğini, hayat merkezli okunması gerektiğini ifade etmiş[6] ve "Modern çağdaki Müslüman bu âyetten ne anlamalı?" sorusuna cevap vermeyi hedefleye-

[1] M. Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri,* 5 Cilt (İstanbul: Beyan Yay., 2012), 1: 2, 10.

[2] "Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri" ile ilgili yapılan makale çalışmaları için bk. Ali Karataş, "Mehmet Said Şimşek'in "Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri" Üzerine Bir İnceleme", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12/2 (2012), 121-152; Gökhan Atmaca, "M. Sait Şimşek'in Tefsirinde Kur'ân'ın Çağdaş Yorumları", *International Journal of Social Science*, 5/7 (2012), 103-116.

[3] "Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri" ile ilgili yapılan söyleşi için bk. Ercan Şen, Ayşenur Mart, "Prof. Dr. Mehmet Sait Şimşek ile Bir Söyleşi", *Tefsir Araştırmaları Dergisi*, 2/2 (2018), 287-304.

[4] "Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri" ile ilgili yapılan Yüksek Lisans Çalışmaları için bk. Abdulvehap Erin, *Prof. Dr. M. Sait Şimşek'in Tefsirdeki Metodu* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013); Halil İbrahim Çopur, *M. Sait Şimşek'in Hayat Kaynağı Kur'ân Adlı Tefsirinin Değerlendirilmesi* (Erzurum: Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015); Esra Köse Uyanık, *"Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri", Metodu ve Konuları* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016); Mahmut Baldız, *Mehmet Sait Şimşek'in "Hayat Kaynağı Kur'ân" Tefsirinde Sebeb-i Nüzûl ve Nâsih-Mensûh* (Iğdır: Iğdır Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018); İhsan Koç, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye'si Akademik Tefsir Çalışmalarında Nesh Meselesine Teorik ve Pratik Yaklaşım: Süleyman Ateş ve M. Sait Şimşek Örneği* (Trakya: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019); Rabiye Gökmen, *Sait Şimşek'in Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri'nde Tartışmalı Konular* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019); Narin Yavuz, *Kadınlarla İlgili Hükümler Açısından Konyalı Mehmet Vehbi Efendi ve Sait Şimşek Tefsirleri* (Bayburt: Bayburt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019); Filiz Akaydın Arslan, *Sait Şimşek'in Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri Adlı Eserinde Aile Hayatıyla İlgili Ayetlere Yapılan Yorumların Değerlendirilmesi* (Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

[5] Müellifin diğer eserleri için bk. M. Sait Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri* (İstanbul: Hikmetevi Yay., 16. Basım, 2018); a.mlf., *Kur'ân'ın Ana Konuları* (İstanbul: Beyan Yay., 6. Basım, 2005); a. mlf., *Yaratılış Olayı* (İstanbul: Beyan Yay., 1998); a.mlf., *Fatiha Sûresi ve Türkçe Namaz* (İstanbul: Beyan Yay., 1998); a.mlf., *Kur'ân'ın Anlaşılmasında İki Mesele* (İstanbul: Ekin Yay., 4. Basım, 2004); a.mlf., *Kur'ân Kıssalarına Giriş* (Konya: Kitap Dünyası Yay., 3. Basım, 2013).

[6] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 1/9-10.

rek ictimâi yaklaşımı esas alan bir tefsir kaleme almıştır.[7] Bunun içindir ki Şimşek İctimai Tefsir Ekolünün temsilcilerinden biri sayılmıştır.[8]

Sözlükte usûl, "kök, esas, kaide";[9] üslûp ise "izlenen yol, benimsenen tarz"[10] anlamlarına gelmektedir. Kendisi başka bir şey üzerine bina edilmeyen ama kendisi üzerine (fikir, hüküm gibi) başka şeylerin bina edildiği şeye usûl,[11] fikir veya duyguyu anlatmak için kullanılan özel anlatı tarzına ise üslûp denir.[12] Kur'ân'ın kendine has bir üslûbu olduğu[13] gibi müfessirlerin de kendilerine has üslûpları vardır ve her müfessir belli bir usûl ve üslûp çerçevesinde tefsirini kaleme alır. Tefsirler yazıldıkları usûl ve üslûba göre rivâyet, dirâyet, mezhebi, işâri, edebi, filolojik, ictimai, siyasi gibi kategorilere dâhil edilirler. Birbirini bütünleyen ve bir eseri değerli kılan iki temel unsur olan usûl ve üslûp genelde birbirine yakın olduğu için karıştırılmakta ise de aslında birbirinden farklı şeylerdir. Usûl, bir eserin ortaya konmasında takip edilen ilke ve metotları ifade ederken, üslûp ise elde edilen bilgilerin ve düşüncelerin eserde aktarılış şeklini ve usûlünü anlatır. Dil bir ifade aracıdır; doğru bir düşüncenin yetersiz bir dille ifade edilmesi, ardından da bu düşüncenin zayi olması imkân dâhilindedir. Keza doğru olmayan bir düşüncenin mükemmel bir dille ifade edilmesi ve akabinde bu düşüncenin varlığını sürdürmesi ve yaygınlaşıp insanlar tarafından benimsenmesi de imkân dâhilinde olan bir şeydir.[14] Bunun içindir ki usûl kadar üslûpta önem arz etmektedir.

---

[7] Mustafa Öztürk, *Cumhuriyet Türkiyesinde Meal ve Tefsir Serencamı* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 140.

[8] Öztürk, *Cumhuriyet Türkiyesinde Meal ve Tefsir Serencamı*, 140.

[9] Ferâhîdî, Ebû Abdurrahmân Halîl b. Ahmed, "Usûl", *Kitâbu'l-ayn,* thk. Dr. Davud Sellum vd. (Beyrut: Mektebetü Lübnân, 2004), 15; İbn Fâris, Ebu'l Huseyn Ahmed bin Zekeriyyâ, "Usûl", *Mekâyîsu'l-luğâ,* thk. Enes Muhammed eş-Şâmî (Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2008), 43; Cevherî, İsmâîl bin Hammâd, "Usûl", *Mu'cem es-sıhâh*, thk. Halîl Me'mun Şeyhâ (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 3. Basım, 2008), 45; Mehmet Bonukalın, "Usûl", *DİA* (İstanbul: TDV Yay., 2012), 42/198.

[10] Cevherî, *Mu'cem es-sıhâh*, 504; İsmail Durmuş, "Üslûp", *DİA* (İstanbul: TDV Yay., 2012), 42/383.

[11] Cürcânî, Seyyid Şerîf Ebu'l- Hasen Alî bin Muhammed, *et-Ta'rifât*, thk. Muhammed Bâsil Uyûnu's-Sûd (Lübnân: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 4. Basım, 2013), 32.

[12] Mustafa Nihat Özön, "Üslûp", *Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü*, (İstanbul: İnkilap Kitapevi, 1954), 282; Cevdet Kudret, "Üslûp", *Örneklerle Edebiyat Bilgileri* (İstanbul: İnkılap ve Aka Basımevi, 1980), 1/511; Enise Kantemir, *Yazılı ve Sözlü Anlatım* (Ankara: Engin Yayınevi, 1997), 193.

[13] Kur'ân'ın üslûbu için bk. Zürkânî, Muhammed Abdulazim, *Menahilu'l-irfan fi ulûmi'l-Kur'ân,* thk. Ahmed bin Ali (Kahire: Daru'l-Hadis, 2001), 253-276.

[14] Hasan Hanefi, *Gelenek ve Yenilenme*, trc. M. Emin Maşalı (Ankara: Otto Yay., 2016), 141.

1. TEFSİRİN USÛL AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

"Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri"ni dil, iştikâk, bağlam, nesh, kıraât, muhkem-müteşâbih, sebeb-i nüzûl, İsrâiliyyât, rivâyet, Kur'ân bütünlüğü ve i'câz gibi başlıklar altında usûl açısından değerlendirmemiz tefsiri daha iyi tanımamızı sağlayacaktır.

1.1. Dilsel Tahliller

Arap lisanı ile inen Kur'ân,[15] indiği dil kurallarına göre anlaşılmalı ve tefsir edilmelidir.[16] İmam Şafii (ö. 204)'ye göre Arapçanın genişliğini ifade tarzlarının çokluğunu, kelimelerin birleştikleri ve ayrıldıkları noktaları bilmeyen kimse kitapta yer alan mücmel bilgileri anlayamaz.[17] Arap dilinin yanı sıra Kur'ân'ın kendine has dil yapısı ve üslûbu vardır.[18] Müfessir hem Arap dilini hem de Kur'ân'ın kendine özgü dilini dikkate alarak âyetleri açıklamalıdır. Değilse tüm yorum ve açıklamalar temelsiz ve ilmi olmaktan uzak olacaktır. Âyetlerin yorumunda dilsel açıklamalara önem veren Şimşek tefsiri boyunca aşağıya aldığımız bazı dilsel kriterlere önem vermiştir.

Şimşek, Arap dilinin kurallarını dikkate alarak âyetleri tefsir etmekte ve gerekli gördüğü yerlerde ayrıntıya girmeden filolojik bilgiler vermektedir. Bakara sûresi 1. âyette "ذَٰلِك" kelimesinin, "o" anlamına gelip uzakta olana işaret ettiğini, müfessirlerin "ذَٰلِك" kelimesi ile "bu" anlamının kastedildiği ve Kur'ân'a gönderme yapıldığı görüşünde olduklarını, "o kitap" ifadesinin Kur'ân'ın şanını yüceltmek için zikredildiğini ve Arap dilinde yakın olan bir şeyi övmek için, uzağa işaret eden bir edat veya zamirin kullanıldığını ifade eder.[19]

Dil kurallarına uymadığı gerekçesi ile bazen müfessirlerin çoğuna ait olan görüşe muhalefette bulunur. Bakara sûresi 102. âyetin anlamına dair çok farklı görüşlerin ileri sürüldüğünü, bu farklı görüşlerin, "ما انزل" ifade-

[15] er-Ra'd 13/37; en-Nahl 16/103; eş-Şuâra 26/195; ez-Zümer 39/28; eş-Şûrâ 42/7; ez-Zuhruf 43/3.

[16] Abdulkadir Muhammed Huseyn, *Me'ayiru'l-kabul ve'r-red li tefsiri'n-nassi'l-Kur'âni* (Dimeşk: Dâru'l-Gavsânî, 2. Basım, 2012), 140; Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, 24; Dücane Cündioğlu, *Anlamın Buharlaşması ve Kur'ân* (İstanbul: Kapı Yay., 6. Basım, 2015), 42-43; Mehmet Murat Karakaya, *Kur'ân'ın anlaşılmasında Dil Problemi* (İstanbul: Marifet Yay., 2003), 6.

[17] Şafii, Muhammed bin İdris, *er-Risale*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 50.

[18] İsmail Çalışkan, *Tefsir Usulü* (Ankara: Ankara Okulu Yay., 2017), 102. Kur'ân'ın üslûpu için bk. Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed bin Abdullâh, *el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhim, 4 Cilt (Kâhire: Dâru't-Turâs, 3. Basım, 1984), 2/217-253; 2/382; Muhammed Abdulhalik Azime, *Dirâsât li üslûbi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 11 Cilt (Kahire: Daru'l-Hadis, ts.); Abdullah Draz, *En Mühim Mesaj Kur'ân*, trc. Suat Yıldırım (İzmir: Yeni Akademi Yay., 2006), 137-162; Tayyib Okiç, *Kur'ân'ı-Kerîmin Üslûp ve Kırâati* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1963), 1-13.

[19] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 1/24-25.

sindeki "ما"nın olumsuzluk bildiren *nâfiye* mi, yoksa *"o ki"* manasına gelen *ism-i mevsul* mu olduğu konusunda düğümlendiğini, müfessirlerin pek çoğunun "ما"yı *ism-i mevsul* olarak değerlendirdiklerini ve Allah tarafından görevlendirilen Harut-Marut adlı iki meleğin, büyü konusunda insanları uyardıktan sonra büyü öğrettikleri görüşünü savunduklarını[20] ancak bunun doğru olmadığını zira ilgili kısımda geçen zamirin çoğul, melekleri ilgilendiren kısımda ise zamirin hep tesniye (ikil) olarak geçtiğini, anlamda tutarlılık ve gramer kurallarına uygunluk açısından âyette geçen " ما "nın nâfiye edatı olmasının daha tercih edilebilir olduğunu söyler. Şimşek, aslında Medine Yahudilerinin bu uydurma kıssa ile Peygamberimizin Allah'la bir ilişkisinin olmadığını ispatlamak istediklerini, Harut ve Marut ismindeki iki melekle ilgili kıssada anlatılanların tümünün âyette reddedildiğini, böyle bir olayın vuku bulmadığını, büyü ile uğraşmanın küfür olduğunu ve bu nedenle âyette Hz. Süleyman, Peygamberimiz ve Harut-Marut isimli iki meleğin büyü ile hiçbir ilgilerinin bulunmadığının dile getirildiğini, "ما"nın nâfiye edatı olarak kabul edilmesi halinde şeytanların Hz. Süleyman hakkında bu kıssayı uydurduklarının anlaşılacağını, çoğunluğun kabul ettiği yorumda ise şeytanların Hz. Süleyman hakkında ne anlattıklarının anlaşılmadığını belirtir.[21]

Kur'ân'a abdetsiz dokunma meselesinde de müfessirlerin çoğunluğuna dilsel ve başka gerekçelerle karşı çıkar. Vakıa sûresi 77-79. âyetlerde "korunmuş kitap" ile "Levh-i Mahfûz"un kastedildiğini, müfessirlerin birçoğunun böyle düşündüğünü, "mutahharun" kelimesi ile meleklerin kastedildiğini,[22] âyetlerin elimizdeki Kur'ân'a abdestli dokunma ile ilgili olmadığını,

[20] Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmûd bin Ömer bin Muhammed, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzîl*, thk. Muhammed Abdusselâm Şâhîn, 4 Cilt (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995), 1/172; Maverdî, Ebû'l-Hasen Alî bin Muhammed, *en-Nuket ve'l-ûyûn*, thk. Seyyid Abdulmaksud bin Abdurrahîm, 6 Cilt (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 1/165; İbnu'l-Cevzî, Ebû'l-Ferâc Cemalüddîn Abdurrahmân bin Alî bin Muhammed, *Zâdu'l-mesîr fî ilmi't-tefsîr* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2015), 78; Beyzâvî, Nasiruddîn, Ebû Saîd Abdullâh bin Ömer bin Muhammed eş-Şirâzî, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl/Tefsîru'l-Beyzâvî*, 2 Cilt (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002), 1/78-79. Konuyla ilgili yapılmış bir çalışma için bk. Osman Kabakçılı, "Harut ve Marut Kıssasının Eş Uyumu Açısından Değerlendirilmesi", *Tarih Okulu Dergisi*, 17 (2014), 275-291.

[21] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 1/127-132.

[22] Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed bin Cerîr, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, 15 Cilt (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2013), 13/252-255; Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed bin Muhammed bin Mahmûd, *Te'vîlâtu'l-Kur'ân*, thk. Dr. Mecdi Basillum, 10 Cilt (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005), 9/505-507; Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzîl*, 4/457; Maverdî, *en-Nuket ve'l-ûyûn*, 5/463-464; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-mesîr fî ilmi't-tefsîr*, 1392-1393; Râzî, Fahruddîn Muhammed bin Ömer bin Hasen bin Huseyn bin Alî et-Teymî, *Tefsîru'l-Kebîr*, thk. İbrahîm Şemsuddîn-Ahmed Şemsuddîn, 23 Cilt (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 4. Basım, 2013), 29/165-171; Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed bin Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi' lî ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed İbrahim el-Hafnevî-Mahmûd Hâmîd Osmân, 12 Cilt (Ka-

dokunma anlamına gelen *yemessu* kelimesinin başında bulunan *lâ* harfinin nehiy değil, nefiy harfi olduğunu, buna göre anlamın *dokunmasın* şeklinde değil *dokunmaz* şeklinde olacağını, Müslüman âlimlerin genel kanaatlerinin, Kur'ân'a abdestsiz dokunulmayacağı şeklinde olduğunu ancak Kur'ân'a abdestsiz dokunmayı yasaklayan herhangi bir delilin bulunmadığını, Kur'ân'a dokunmanın değil okumanın ibadet olduğunu buna rağmen Kur'ân'ın abdestsiz okunabileceği ama abdestsiz dokunulamayacağı görüşünün tutarsız olduğunu ifade eder.[23]

1.2. Kelime Analizleri

Arap dilinde kelimeler; lafızları farklı anlamları farklı "mütebayin", lafızları farklı anlamları aynı "eşanlamlı/müteradif" ve lafızları bir anlamları muhtelif "çokanlamlı/müşterek/ezdâd" lafızlar olmak üzere üçe ayrılır.[24] Şimşek, Arap dilinin kelime yapısını dikkate alarak âyetleri tefsir etmiş ve ihtiyaç duyduğu yerlerde yanlış anlamaların önüne geçmek için kelimeler hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Tüm Kur'ân kelimelerini açıklamak yerine âyetlerin anlaşılmasında problem konusu olan kelimelere ağırlık vermiştir. Tefsirin bu yönüyle önem arz ettiğini ve Kur'âni kavramların doğru anlaşılması konusunda önemli katkılarda bulunduğunu söyleyebiliriz. Şimşek'in kelimeleri anlamlandırmada izlediği yolu şu şekilde ifade edebiliriz:

Her kelime söz bütünlüğü içinde anlam ifade eder.[25] Şimşek, kelimelerin anlamını takdir ederken sözlük anlamı ile yetinmez kelimenin âyet içinde diğer kelimelerle oluşturduğu anlam bağını da esas alır. Bakara sûresi 49. âyetin tefsirinde geçen "آلَ فِرْعَوْنَ/âle firʿavn" ifadesinde geçen "âl" kelimesinin sözlükte *aile* anlamına geldiğini,[26] literal anlamda "*âle firʿavn*" ifadesinin

hire: Dâru'l-Hadîs, 2002), 9/187; Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl*, 2/464; Tâhir bin Âşûr, Muhammed, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 12 Cilt (Tûnus: Dâru Suhnûn li'n-Neşr ve't-Tevzi', ts.), 11/333-336.

[23] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 5/160. Kur'ân'a abdestsiz dokunma ile ilgili geniş değerlendirme için bk. Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, 30-38; Remzi Kaya, "Kıraat Açısından Abdest Ayeti", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5/5 (1993), 255-266.

[24] Sîbeveyhi, Ebû Bişr Amr b. Osmân b. Kanber, *el-Kitâb*, thk. Abdusselâm Muhammed Harûn, 5 Cilt (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 3. Basım, 1988), 1/24; İbn Fâris el-Luğavî, Ebû'l-Huseyn Ahmed er-Razî, *es-Sâhibiyyu fi fikhi'l-lûğâti'l-Arabiyyeti ve mesâilihê ve süneni'l-Arab fi kelâmihê*, thk. Dr. Ömer Farûk Tabbâ' (Beyrut: Dâru Mektebetü'l-Meârif, 3. Basım, 2013), 206-207; Gazâlî, Ebû Hamîd Muhammed bin Muhammed bin Ahmed et-Tûsî, *İslam Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi*, çev. Yunus Apaydın, 2 Cilt (Kayseri: Rey Yay., 1994), 1/40; Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân bin Ebû Bekr bin Muhammed, *et-Tahbîr fî ulûmi't-tefsîr*, thk. Dr. Fethî Abdulkâdir Ferîd (Riyad: Dâru'l-Ulûm, 1982), 214; Muhammed Huseyn Âl-i Yâsîn, *el-Ezdâd fi'l-lûğâ*, (Ammân: Dâru Ammâr, 2013), 73.

[25] Dücane Cündioğlu, *Kur'ânı Anlamanın Anlamı* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 5. Basım, 2005), 64-65.

[26] Cevherî, "Âl", *Mu'cem es-sıhâh*, 49; Ragıb el-İsfehânî, "Âl" *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*, 15.

Firavun ailesi anlamında olduğunu ancak bununla Firavun ailesinin değil "Firavun ordusu ve taraftarlarının" kastedildiğini ifade eder. Buna delil olarak âyette Firavun'un ismiyle değil ünvanıyla anılmasını gösterir.[27]

Kimi kelimelerin kökenine vurgu yapar ve kelimenin hangi durumlarda kullanıldığını belirtir. Tevbe sûresi 60. âyette geçen *rikab* kelimesinin "boyun" anlamına gelen *rakabe*'nin çoğulu olduğunu[28] ve kelimenin Kur'ân-ı Kerim'de köle ve cariyeler için özellikle kölelikten kurtarılmaları söz konusu olduğunda kullanıldığını ifade eder.[29]

Tefsirde kelimelerin çokanlamlı yapısına dikkat etmiş ve tarih bağlamı çerçevesinde anlam takdirinde bulunmuştur. Cin sûresi 1. âyette zikri geçen cinlerin "*gerçekten harika bir Kur'ân dinledik*" ifadelerinde sözü edilen "*Kur'ân*" ile kutsal kitap olan Kur'ân'ın ismini kastetmediklerini zira onların Hz. Peygamber'e gelen vahyin *Kur'ân* ismini taşıdığını bilmediklerini, *Kur'ân* kelimesinin Arapçada *okunan* anlamına geldiğini[30] ve cinlerin de bu anlamı ifade ettiklerini söylemektedir. [31]

Rahmân sûresinde 31 yerde geçen, "*Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini inkâr edersiniz*?!" âyetinde "*nimet*" kelimesinin karşılığı[32] olarak kullanılan *âlâ'* kelimesinin[33] sözlükte "*nimet* ve *kudret*" anlamında kullanıldığını, müfessirlerin genelinin *âlâ'* kelimesine "nimet" anlamı verdiklerini,[34] kelimenin "*kudret*" anlamında kullanıldığını söyleyen müfessirlerin de olduğunu[35] ve bir kısım müfessirin *âlâ'* kelimesine kullanıldığı yere göre "nimet" veya "kudret" anlamlarından birini takdir ettiklerini[36] ifade eder. Şimşek, sûrede

---

[27] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 1/83.

[28] Ferâhîdî, "rakabe", *Kitâbu'l-ayn*, 308; Cevherî, "rakabe", *Mu'cem es-sıhâh*, 421; Ragıb el-İsfehânî, "rakabe", *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*, 206-207.

[29] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 2/463.

[30] Ferâhîdî, "Kur'ân", *Kitâbu'l-ayn*, 661; Cevherî, "Kur'ân", *Mu'cem es-sıhâh*, 845; Ragıb el-İsfehânî, "Kur'ân", *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*, 400.

[31] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 5/321.

[32] Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed, *Mu'cemu tehzîbi'l-luğâ*, thk. Riyâz Zekî Kâsım, 4 Cilt (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2001), 1/179; Ragıb el-İsfehânî, Ebu'l-Kâsım Huseyn bin Muhammed, *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Halil Ayteni (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 3. Basım, 2001), 32; İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed bin Mukerrem el-Ifrikî el-Mısrî, *Lisânu'l-Arab*, thk. Yusuf Bekai vd., 2 Cilt (Beyrut: Müesseseti'l-A'lem li'l-Matbuât, 2005), 1/135.

[33] Kelime Rahman sûresi dışında bir de Araf, 77/2, Necm, 53/55.

[34] Mâturîdî, *Te'vîlâtu'l-Kur'ân*, 9/472; Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzîl*, 4/418; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-mesîr fi ilmi't-tefsîr*, 1377; Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl*, 2/454; İbn Âşûr, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 11/246.

[35] Ferâhî, Abdulhamîd, *Müfredat'ül-Kur'ân*, thk. Dr. Muhammed el-Islahi (Beyrut: Daru'l-Garbi'l-İslamî, 2002), 125-133.

[36] Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, 13/27. 100, 152, 176; 5/8, 290; Maverdî, *en-Nuket ve'l-ûyûn*, 5/426-427; Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, 23/23, 84-89; Kurtubî, *el-Câmi' lî ahkâmi'l-Kur'ân*, 9/103, 135, 4/209.

Allah'ın insana verdiği nimetler sıralanırken arada Allah'ın kudretine delalet eden yaratmasından da söz edildiğini, her nimetin arkasında bir kudretin bulunduğunu, kudreti olmayanın nimet veremeyeceğini söyleyerek kelimenin "kudret" anlamına dikkat çeker.[37]

Kur'ân, kelimeleri önceden konuldukları anlamları ile kullandığı gibi anlamı daraltarak, genişleterek veya yeni bir anlam yükleyerek onlara yeni içerikler de kazandırmıştır.[38] Kimi kelimeler zaman içinde sosyal, siyasi, ekonomik ve başka sebeplerle anlam daralması, anlam genişlemesi ve anlam kayması gibi anlam değişimlerine maruz kalmışlardır.

Bazı kavramları açıklarken onların başka sözcüklerle olan anlam ilişkisine, kavramın kullanım genişliğine, terimleşme sürecine ve anlam değişimine dikkat çeker. "ف-س-ق/*F-s-k*" kökünden türeyen ve "tomurcuğun kabuğunu çatlatması"[39] anlamına gelen "فاسق" kelimesinin, "*küfür*" kavramından daha genel olduğunu, günah işleyen ve dinden çıkmış olanlar için kullanıldığını, kelimenin zamanla anlam değişimine uğradığını, Kur'ân'ın inişinden sonraki asırlarda, dinin önemli bazı emirlerini yahut bu emirlerin çoğunu yerine getirmeyen kişi hakkında kullanılmaya başlandığını ve kelimenin terimleştiğini, Kur'ân'da ise "fâsık" kelimesinin çoğunlukla dine inanmayan kâfirler hakkında kullanıldığını ifade eder.[40] Zaten Kur'ân'ın nüzûlünün ardından birçok Kur'ân kavramının terimleştiği[41] ehlinin malumudur.

Kelimelerin anlamını takdir ederken belli karineleri göz önünde bulundurur ve kelimeye Kur'ân bütünlüğü çerçevesinde anlam verir. "و ف ى/v-f-y" kelimesinin sözlükte "bir şeyi tam olarak yapmak"[42] anlamına geldiğini, sözlük anlamından hareketle "ölüm" için de kullanıldığını,[43] Kur'ân-ı Kerim'de 24 yerde geçtiğini, insan hayatı ile ilgili bir durumu anlatmak üzere kullanıldığında, insan hayatının tamamen sona ermesi, yani ölmesi anlamına geldiğini, başka bir anlamda kullanılması için karineye ihtiyaç olduğunu,[44] En'âm sûresi 60. âyette geçen "و ف ى" kelimesinin yine âyette geçen *gece* ve *gündüz* ifadelerine dayanarak "uyku" anlamında kullanıldığını, uy-

[37] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 5/141.

[38] İsmail Çalışkan, *M. Esed'in Kur'ân Mesajı'nın Tahlil ve Tenkidi* (Ankara: Ankara Okulu Yay., 2009), 72.

[39] Ferâhîdî, "fısk", *Kitâbu'l-ayn*,634; İbn Fâris, "fısk", *Mekâyîsu'l-luğâ*,737; Ragıb el-İsfehânî, "fısk", *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*, 382.

[40] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 1/126.

[41] Muhammed Ersöz, *Kur'ân'ın Dil Yapısı ve Kur'ân Kelimelerinin Terimleşmesi* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014), 211.

[42] Ferâhîdî, "vefa'", *Kitâbu'l-ayn,* 911; İbn Fâris, "vefa'", *Mekâyîsu'l-luğâ,* 962; Cevherî, "vefa'", *Mu'cem es-sıhâh*, 1152; Ragıb el-İsfehânî, "vefa'", *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*, 543.

[43] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 2/170.

[44] Şimşek, *Hayat Kaynağı*,1/357-359.

kunun ölüme benzer yönlerinin bulunmasından dolayı bu anlamda zikredildiğini belirtir.[45]

Bazı kavramları açıklarken kelimenin ifade ettiği anlamların gerekçelerine, kelimenin kökenine ve farklı köklerden türediği halde aynı zannedilen kelimeler arasındaki anlam farkına dikkat çeker. "*Salâ"* kelimesinin sözlükte "belin ortasındaki kemik" anlamına geldiğini, kelimenin anlamının bazı dilcilere göre "kuyruk sokumu" olduğunu belirten Şimşek, kelimenin *"sallâ"* şeklinde fiil olarak kullanıldığında "atın, önündeki atı takip etmesi" anlamında kullanıldığını; takip eden atın başının, önündeki atın kuyruk sokumunu takip ettiğini, namazın da bu kök anlamdan türediğini[46] zira toplu namaz kılındığında namaz kılanların her birinin başının önündekinin kuyruk sokumunu takip ettiğini ifade eder. *Salâ* kelimesinin sonundaki illet harfi *"yâ"* olduğunda "ateşe tutmak pişirmek" anlamına geldiğini, bu kök anlamın namazla bir ilişkisinin bulunmadığını, namaz anlamına gelen salât kelimesinin türetildiği kelimenin kökündeki son harfin *"vav"* illet harfi olduğunu söyler ve bu isimlendirmenin İslâm'dan önce gerçekleştiğini, namazın önceki dinlerde de var olduğunu söyler.[47]

Bazı kavramlara verilen yanlış anlamları ve kavramlar hakkında oluşturulan yanlış algıları eleştirir ve gerekçelerini zikreder. Bakara sûresi, 30. âyette Allah'ın emirlerini yeryüzünde hâkim kılacağından dolayı Hz. Âdem'e *halife* denildiğini söyleyenlerin olduğunu, bu görüşün bilahare yaygınlık kazandığını, bu fikri destekleyecek ciddi hiçbir delilin bulunmadığını, bu görüşün kelimenin sözlük anlamına ve İslâm inancına aykırı olduğunu, *halife* kelimesinin "yerine geçilen kimsenin yokluğunda" kullanıldığını[48] oysa Allah'ın yok olması ve insanın O'nun yerini alması gibi bir durumun söz konusu olamayacağını ifade eder.[49]

1.3. Sebeb-i Nüzûl

[45] Şimşek, *Hayat Kaynağı,* 2/170.

[46] Ferâhîdî, "salat", *Kitâbu'l-ayn,*453; İbn Fâris, "salat", *Mekâyîsu'l-luğâ,* 490; Cevherî, "salat", *Mu'cem es-sıhâh*, 596-597; Ragıb el-İsfehânî, "salat", *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*, 287-288.

[47] Şimşek, *Hayat Kaynağı,* 4/200-201.

[48] Ferâhîdî, "halife", *Kitâbu'l-ayn,*220-221; İbn Fâris, "halife", *Mekâyîsu'l-luğâ,*267-268; Cevherî, "halife", *Mu'cem es-sıhâh*, 312-314; Ragıb el-İsfehânî, "halife", *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*, 162-163.

[49] Şimşek, *Hayat Kaynağı,* 1/55-58. Halife kavramının geniş değerlendirmesi için bk. Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, 428-238; a.mlf., *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, 149-162; a.mlf., *Yaratılış Olayı*, 23-28.

Âyetlerin inişine neden olan veya neden olduğu düşünülen olay ve sorulara "sebebi nüzûl"[50] denilmektedir.[51] Kur'ân âyetlerinin büyük çoğunluğunun neredeyse yirmide birinin sebebi nüzûlü bulunmamaktadır.[52] Vahyin nazil olduğu dönemde Arabistan ve çevresindeki yerlerde var olan dini, siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel ve düşünsel olgu ve olaylar tüm Kur'ân'ın nüzûl sebebi sayılabilir. Kur'ân'da "sana sorarlar" şeklinde başlayan âyetler cevap niteliğinde âyetlerin nüzûl sebebidir. Nüzûl sebebinin Kur'ân'ın anlaşılmasındaki yeri ve önemi âlimler arasında tartışma konusudur. Kimi âlimler sebebi nüzûl olmadan âyetlerin anlaşılamayacağını savunurken,[53] kimileri de sebebi nüzûlün âyetlerin anlaşılmasında kolaylaştırıcı bir faktör olduğunu düşünmektedir.[54] Müellifin, âyetlerin nüzûl sebebi ile ilgili taşıdığı kanaati ve takip ettiği üsulü şu şekilde özetleyebiliriz:

Şimşek'e göre kimi âyetlerin kimi olaylar üzerine indirilmeleri, hem Kur'ân'la toplum arasında daha canlı bir iletişim kurulmasına hem de âyetlerin pratik hayata uygulanmış olarak daha iyi anlaşılmasına neden olmaktadır.[55] Müellife göre, nüzûl sebebine dair rivâyetler Kur'ân'ın indiriliş döneminde yaşamış olan sahabenin kendi içtihatlarıdır. Bu sebeple bazen bir âyetle ilgili farklı rivâyetler nakledilmektedir. Râvi bir olaya şahit olmuş, ardından âyet indirilmiş ve bu sebeple de râvi, âyetin o olay üzerine indirildiğini söylemiştir. Râvi bu konuda isabet etmiş olabileceği gibi etmemiş de olabilir. Yani âyetle olay arasında bağlantı kuranlar, Kur'ân-ı Kerim'in indirilişine şahit olmuş olanlardır. Ancak nüzûl sebebi Kur'ân-ı Kerim'in kendisinde bildiriyorsa; mesela, *"şu husus sana soruldu, de ki"* şeklindeki âyetler, nüzûl sebebine dair kesin delillerdir. Bunun dışında kalan ve rivâyet şeklinde bize aktarılan hususlar kesin deliller olarak kabul edilemez. Bu âyetler indirildiğinde söz konusu olayların hepsi cereyan etmiş de olabilir. Ama

[50] Esbab-ı nüzûl ile ilgili yazılan bazı eserler için bk. Vâhidî, Ebû'l- Hasen Alî bin Ahmed bin Muhammed, *Esbâbu nüzûli'l-Kur'ân*, thk. Kemâl Besyûnî Zeğlûl (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1991), İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed bin Alî, *el-Ucâb fi beyâni'l-esbâb,* thk. Abdulhakîm Muhammed el-Enîs (Riyad: Dâru İbnu'l-Cevzî, 1997); Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân bin Ebû Bekr bin Muhammed, *Lübâbü'n-nükûl fi esbâbi'n-nüzûl* (Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, 2002).

[51] Zürkânî, *Menahilu'l-irfan fi ulûmi'l-Kur'ân,* 1/95; Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân bin Ebû Bekr bin Muhammed, *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân,* thk. Mustafâ Deyb el-Bûğâ, 2 Cilt (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 5. Basım, 2002), 1/92.

[52] Bessam el-Cemel, *Esbâbü'n-nüzul ilmen min ulûmi'l-Kur'ân* (Beyrut: Müessesetü'l-Arabiyyeti li't-Tahdisi'l-Fikri, 2005), 443; Tahsin Görgün, *İlahi Sözün Gücü* (İstanbul: Külliyat Yay., 2013), 83.

[53] Vâhidî, *Esbâbu nüzûli'l-Kur'ân*, 10; Suyûtî, *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân,* 1/93.

[54] İbn Teymiyye, Takiyyuddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed bin Şihâbuddin Abdulhalîm, *Şerhu Mukaddimeti't-Tefsîr*, şerh: Muhammed Sâlih Useymin (Riyad: Mededü'l-Vatani li-n-Neşr, 2005), 47; Zürkânî, *Menahilu'l-irfan fi ulûmi'l-Kur'ân,* 1/97-101; Suyûtî, *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân,* 1/93.

[55] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 4/199.

âyetler mutlaka şu olay için indirilmiştir, demek kolay değildir.[56] Şimşek, nüzûl sebeplerinin bazı mahzurlarının olduğunu, Kur'ân'ın anlaşılması konusunda nüzûl sebeplerinin değerlerinin abartılmasının, hem Kur'ân'ın anlaşılması mümkün olmayan bir kitap olduğu hissini doğurduğunu hem de âyetlerin sanki o sebeplerle sınırlı oldukları izlenimini verdiğini söylemektedir.[57] Nüzûl sebeplerini olduğu gibi almak yerine çoğunlukla özetleyerek verir. Nüzûl sebepleri konusunda eleştirel bir tavır takınan Şimşek, genelde rivâyetleri tahlil eder ve âyetleri genele teşmil eder.

Tefsirde kabul gören, "nüzûlün has olmasının hükmün umumiliğine engel teşkil etmediği"[58] ilkesini kabul eder ve bunu tefsirine yansıtır. "*İnsanlardan öyle kimseler de vardır ki Allah'ın rızasına ermek için canlarını verirler. Elbette Allah kullarına çok şefkatlidir*"[59] âyetinin, Suheyb b. Sinân er-Rûmî hakkında indirildiğinin nakledildiğini ifade ettikten sonra rivâyeti aktararak âyetin, Suheyb hakkında indiğini ama hükmünün genel olduğunu ve bu durumda olan herkesin âyet kapsamına girdiğini belirtir.[60] Nahl sûresi 110. âyetin tefsirinde âyetlerin Mekke'de yaşayan Müslümanlar hakkında indirilmiş olabileceğini, âyetlerin herhangi bir dönem ve bölgede yaşamış ve aynı şartları yaşayan tüm Müslümanlar hakkında geçerli olduğunu ifade eder. [61]

Bir âyet hakkında gelen farklı rivâyetleri âyete ters düşmedikleri takdirde tümünün nüzûl sebebi olarak kabul edilebileceğini ifade eder. Ahzâp sûresi 53. âyetin nüzûl sebebi olarak tefsirlerde iki rivâyetin nakledildiğini, rivâyetlerde gelen her iki iki olayın da âyetin indiriliş sebebi sayılabileceğini ifade eder. [62]

Âyetlerin nüzûl sebebi olarak nakledilen rivâyetlerin ortak noktasını belirlemekte ve bazı rivâyetleri belli gerekçelere dayanarak eleme yoluna gitmektedir. Mâide sûresi 11. âyetin nüzûl sebebine dair nakledilen rivâyetlerin hemen tamamının, Peygambere yapılan saldırıların engellenmesiyle ilgili olduklarını, sadece peygambere yapılan saldırılar ve Allah'ın onu koruması konusunda indirildiğine dair rivâyetlerin tutarlı olmadıklarını, İslâm'ın ilk döneminde gerek Peygamber'in gerekse diğer Müslümanların, düşmanlarının komplolarıyla pek çok kez karşılaştıklarını ve Allah'ın onları pek çok kez koruduğunu, âyetin de bu genel durumu anlattığını ifade eder.[63]

---

[56] Şimşek, *Hayat Kaynağı,*2/109.
[57] Şimşek, *Hayat Kaynağı,* 4/199.
[58] Zürkânî, *Menahilu'l-irfan fi ulûmi'l-Kur'ân,* 1/112-113; Suyûtî, *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân,* 1/95-96.
[59] el-Bakara 2/204.
[60] Şimşek, *Hayat Kaynağı,*1/226.
[61] Şimşek, *Hayat Kaynağı,* 3/186.
[62] Şimşek, *Hayat Kaynağı,* 4/199.
[63] Şimşek, *Hayat Kaynağı,* 2/22-23.

Âyetlerin kimler hakkında indiği konusunda tercihini âyet diline muvafık düşen rivâyetler, görüşler yönünde kullanır ve kapsamı geniş tutar. En'âm sûresi 21. âyetin kimler hakkında indiği ile ilgili Şimşek, bazı müfessirlerin, âyetin müşrikler hakkında indirildiğini, bazılarının Kitap Ehli hakkında indirildiğini, bazılarının da her ikisi hakkında indirildiğini söylediklerini, üçüncü görüşün daha doğru olduğunu ifade eder. Allah'a iftira eden, âyetlerin bazısını veya tümünü yalanlayan diğer din mensuplarının ve Allah'ın söylemediğini O'na söyleten, âyetleri bilerek yanlış yorumlayan Müslümanların da âyet kapsamına girdiklerini söyler. Şimşek, âyetin genel bir ifade kullanmasını görüşüne gerekçe olarak sunar ve âyetin belli bir topluluk hakkında indirilmiş olması halinde bile aynı suçu işleyen herkese teşmil edilebileceğini belirtir.[64]

1.4. İsrâiliyât

İsrâîliyât, Arapça *isrâiliyye* kelimesinin çoğuludur ve isrâilî kaynaklardan nakledilen kıssa demektir.[65] Geçmiş ve gelecekteki olaylar, gaybi bilgiler, fiten ve melahimi ilgilendiren rivâyetler isrâîlîyât'ın kapsam alanına girmektedir.[66] Dış kültürlerden İslâm'a aktarılan haberlerin tümü ve İslâm'a yabancı olan her bir bilgi isrâîlîyât kapsamında değerlendirilebilir.[67] İsrâîliyât, rivâyet tefsirlerinin afetidir ve rivâyet tefsirlerinin tamamına yakını az veya çok isrâili haberlere yer vermişlerdir. Şimşek, kadim isrâiliyâtın yanında çağdaş isrâiliyâttan bahseder ve Yahudilerin dünya düzeninde oynadıkları role ve ifsada dikkat çeker.[68] Şimşek, Kur'ân ve sünnete ters olan isrâiliyâtın sadece red ve eleştiri maksatlı alıntılanabileceğini, hakkında sükût edilen (meskûtun anh) ve genelde furûata dair olan isrâiliyâtın nakledilmesinin câiz olmadığını belirtir[69] ve tefsirinde buna riâyet eder.

Peygamberler hakkında anlatılan kimi bilgileri isrâiliyât olarak nitelerken kimi bilgileri de hayal mahsulü olarak görür ve bu tür bilgilerin gereksiz olduğuna, kıssaların mesajını gölgelediklerine vurgu yapar. Hz. Yûsuf hakkında bazı müfessirlerin bir kısmı hayal mahsulü olan pek çok şey anlattıklarını, bu tür anlatımların sûrenin okuyucuya vermek istediği mesajı gölge-

[64] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 2/143.

[65] Remzi Na'nâ', *el-İsrâiliyyât ve eseruhâ fi kütübi't-tefsîr* (Dımaşk: Daru'l-Kalem, 1970), 71; Ebû Şehbe, Muhammed b. Muhammed, *el-İsrâiliyyât ve'l mevdûât fi kütübi't-tefsîr* (Kahire: Mektebetü's-Sünne, 4. Basım, 1408), 12; Zehebi, Muhammed Hüseyin, *el-İsrâiliyyât fi't-tefsîri ve'l-hadîs* (Kahire: Mektebetü Vehb, 4. Basım, 1990), 13.

[66] İbrahim Hatiboğlu, "İsrâîliyât", *DİA* (İstanbul: TDV Yay., 1998), 23/195.

[67] Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, 120, 137; Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrâiliyyât* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2015), 27.

[68] Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, 137-140.

[69] Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, 120-122.

lediğini, bu söylenenlerin hepsinin doğru olması halinde bile okuyucuya bir yararlarının olmadığını, buna benzer daha birçok bilginin nakledildiğini, Yûsuf sûresinde bu tür anlatımların yoğun bir şekilde işlendiğini ifade eder.[70]

Peygamberler hakkında gelen kimi rivâyetleri müfessirlerin çoğunluğuna dayanarak uydurma olarak niteler ve rivâyete dönüştürülen âyetler hakkındaki yanlış anlamalar üzerine açıklamalarda bulunur. Hz. İbrahim'in bebekliği, büyümesi konusundaki rivâyetler ile yıldız-ay ve güneşin yaratıcı olabileceğini ifade ettiği, bu gök cisimlerinin kaybolması üzerine yaratıcı olamayacaklarını anladığı ve yaratıcı arayışına girdiği gibi rivâyetlerin müfessirlerin çoğunluğu tarafından uydurma görüldüğünü; müfessirlerin, gökcisimleri ile ilgili sözleri[71] Hz. İbrahim'in konuyu toplumuyla tartışma bağlamında gündeme getirdiğini, kavmine "bu putlara tapıyorsunuz; ama yıldızlar, ay ve güneş bu putlardan çok daha büyük varlıklardır. Onlar bile tapılmaya layık değiller" demek istediğini ifade ettiklerini söyler ve tefsirlerden konuyla ilgili alıntılar yapar.[72]

Bazen müfessirlerin çoğuna isrâiliyât konusunda eleştiri yöneltir ve gereksiz konulara girdiklerini söyler. Müfessirlerin birçoğunun Hz. Süleyman'ın ne sebeple denendiği ve tahtı üzerindeki cesedin[73] ne anlama geldiği konusunda isrâiliyât mahsulü birçok görüş ileri sürdüklerini, bu görüşlerin tutarsızlıklarına ve detayına girmeyeceğini ifade eder.[74]

Bazı tefsirlerde nakledilen kimi rivâyetlerin Kitâb-ı Mukaddeste geçtiği şekliyle nakledilmesinden dolayı problem oluşturduğunu ifade eder ve Kitâb-ı Mukaddeste yapılan tahrifata dair açıklamalarda bulunarak, müfessirlerin konuyla ilgili farklı yaklaşımlarına dair örnekler nakleder. Sâd sûresi 21-26. âyetler bağlamında nakledilen Hz. Dâvûd ve Uriya'nın eşi ile ilgili hikâyeyi Tevrat'tan nakledip[75] kısaca özetleyen Şimşek, Kitâb-ı Mukaddes'te, sıradan bir müminin bile yapmayacağı şeylerin Hz. Dâvûd'a izafe edildiğini, müfessirlerin çoğunlukla zina hadisesi hariç kıssanın diğer kısmını temel öğelerini değiştirmeden kısmî farklılıklarla naklettiklerini, bir kısım müfessirin ise zina hadisesi olmasa bile mevcut haliyle kıssada anlatılanların bir peygambere yakışmadığını söyleyerek kıssanın muhtemel cere-

[70] Şimşek, *Hayat Kaynağı,* 3/19.
[71] el-En'âm 6/74-79.
[72] Şimşek, *Hayat Kaynağı,* 2/181-182.
[73] Sâd 38/34; Maverdî, *en-Nuket ve'l-ûyûn,* 1/165-166; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-mesîr,* 1213-1214.
[74] Şimşek, *Hayat Kaynağı,* 4/325.
[75] Samuel, 11, 12.

yan şekilleri üzerinde durduklarını ifade eder ve bazı müfessirlerden birtakım alıntılarda bulunur.[76]

Tefsirlerde Harut ve Marut isminde iki melekle ilgili tamamen israîliyât ürünü uydurma garip bir kıssanın nakledildiğini,[77] kıssanın Yahudi kaynaklarından İslâm kültürüne girmekle birlikte çevre kültürlerde de mevcut olduğunu ifade eder.[78] Müellif, kıssada geçen "mâ" harfini müfessirlerin çoğunluğunun aksine nâfiye anlamında değerlendirmektedir.

İsrâiliyât konusunda hassas tavır takınmakta ise de yeri geldiğinde Kitâb-ı Mukaddes'ten alıntılar yapmaktadır. Bu alıntıların bazısını Kur'ân'a ters olduğu gerekçesi ile reddederken,[79] "havarilere indirilen sofra"[80] gibi alıntıları ise âyetlere destek mahiyetinde kabul eder, eleştiriye tabi tutmaz.[81] Yazarın, bu gibi alıntıları eleştiriye tabi tutmamasının temelinde Kur'ân'ın konuyla ilgili kesin beyanatının olmaması yatmaktadır. Kanaatimizce Kur'ân'ın kesin beyanının olmadığı konularda Ehl-i Kitap kaynaklarından yararlanmak doğru değildir. Müellif, yer yer Tevrat ve Kur'ân'da ki kıssaları karşılaştırarak[82] aradaki farklara dikkat çekerken,[83] kimi zaman da Kur'ân ve sahih sünnette yer almadığı hâlde bazı tefsirlerimizde yer alan "Hz. Âdem'in cenneti, yasak ağaç vb." görüş ve düşüncelerin nereden geldiği konusuna açıklık getirmek için Kitâb-ı Mukaddes'ten alıntı da bulunur.[84] Bazen Kitâb-ı Mukaddes'teki "Allah'ın insana benzetilmesi",[85] Hz. Lût'un kızlarıyla yatması[86] gibi çelişkilere ve sapkınlıklara dikkat çekerek tahrife vurgu yapar,[87] bazen de Hz. İsâ'nın ilahlığını iddia eden Hıristiyanlara, Yahudiler tarafından çarmıha gerilerek idam edilmiş,[88] kendini ölümden kurtaramamış biri ilah olabilir mi? şeklinde bir soru yönelterek Hıristiyanların çelişkisini ortaya koyar.[89]

---

[76] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 4/319-320.

[77] Cessâs, Ebû Bekr Ahmed bin Alî, *Ahkâmu'l-Kur'ân,* thk. Abdusselâm Muhammed Ali Şahîn, 3 Cilt (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 4. Basım, 2013), 1/49-71; Maverdî, *en-Nuket ve'l-ûyûn,* 5/93-96; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-mesîr,* 79-80.

[78] Şimşek, *Hayat Kaynağı,* 1/127-132.

[79] Şimşek, *Hayat Kaynağı*,1/59-61; 372-373; 3/128-129.

[80] Markos, 6, 8; Luka 9.

[81] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 2/119-120; 4/46-47.

[82] Hz. Yûsuf'un annesinin hayatta olup olmadığı karşılaştırması için bk. Tekvîn 39/19-20 ve Yûsuf sûresi karşılaştırması. Ayrıca bk. Şimşek, *Hayat Kaynağı,* 2/320.

[83] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 3/7.

[84] Şimşek, *Hayat Kaynağı*,1/59-61.

[85] Tekvîn 1/26, 27.

[86] Tekvîn 19/30-38.

[87] Şimşek, *Hayat Kaynağı*,1/59-61; 372-373; 3/128-129.

[88] Matta 27/45-50.

[89] Şimşek, *Hayat Kaynağı*,2/32.

1.5. Bağlam

Tefsir kitaplarında "siyâk ve sibâk" şeklinde ifade edilen bağlam âyetlerin doğru anlaşılmasında önem arz eder.[90] Âyetlerin anlaşılmasında ortaya çıkan problemlerin birçoğu bağlama müracaat edilerek çözümlenebilir. Şimşek, âyetlerin tefsirinde bağlama önem verir ve âyetlerin anlaşılması konusundaki yanlış yorum ve nakilleri bağlama uymadığı gerekçesi ile reddedip siyâka uygun yorumlarda bulunur. Müfessirlerin çoğunun, Yûsuf sûresi 53. âyette geçen ve "*Ben nefsimi temize çıkarmıyorum...*" şeklinde başlayan sözlerin Yûsuf'a ait olduğunu söylediklerini[91] ancak anlatım düzeni içerisinde bu sözlerin, Aziz'in karısına ait olduğunun açık olduğunu,[92] bu görüşün İbnu Kayyim tarafından da savunulduğunu, İbnu Kayyim'in bu konuda "Hz. Yûsuf'un tam da temize çıktığı bir sırada "*Ben nefsimi temize çıkarmıyorum*" demesinin düşünülemeyeceğini söylediğini[93] ifade eder.[94]

Müddessir sûresi 30. âyette geçen *on dokuz* sayısına dair geçmişte ve günümüzde pek çok şeyin söylendiğini ancak sonra gelen âyetin bunların cehennem bekçileri olan melekler olduklarını gösterdiğini ve "*sayılarını inkâr edenler için bir imtihan aracı kıldık*" ifadesinin de buna delalet ettiğini söyleyerek bağlamın önemine dikkat çeker.[95]

Müfessirlerin birçoğunun neshe delil olarak getirdikleri[96] Nahl sûresi 101. âyetin siyâk ve sibâkına dikkat çekerek âyetin bağlamından koparıldığını, bu âyeti hemen takip eden âyette Mukaddes Ruh'un, yani Cebrail'in Kur'ân'ı indirdiğinden, sonraki âyette ise müşriklerin Kur'ân'ı Muhammed'e bir insanın öğrettiğinden söz edildiğini dolayısı ile bu âyette Kur'ân'ın önceki kitapları nesh etmesinden bahsedildiğini ifade eder.[97]

Yûsuf sûresi 109. âyetin tefsirinde âlimlerin bir kısmının kadınlardan peygamber gönderilmediğini söylediklerini, âyetin ise gönderilen peygam-

---

[90] Tâlib Muhammed İsmâîl, *Eseru's-siyâki'l-Kur'âni fî iştirâki'l-lafzî* (Ammân: Dâru Künûzu'l-Ma'rifeti, 2015), 12-16; Abdulvahhâb Reşîd Sâlih Ebû Safiyye, *Hucciyyetü'd-delâleti's-siyâkiyyeti fi't-tefsîr* (Ammân: Dâru Ammâr, 2010), 15-53; Abdulvahhâb Reşîd Sâlih Ebû Safiyye, *el-Bu'd ani's-siyâk ve ehemmü esbâbihi* (Ammân: Dâru Ammâr, 2011), 11-244; Mustafa Ünver, *Kur'ân'ı Anlamada Siyakın Rolü* (Ankara: Sidre Yay., 1996), 72-211.

[91] Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/461; Maverdî, *en-Nuket ve'l-ûyûn*, 3/48; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-mesîr*, 703; Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl*, 1/487.

[92] Maverdî, *en-Nuket ve'l-ûyûn*, 3/48; İbn Kesîr, İmâduddîn Ebû'l-Fidâ İsmail bin Ömer el-Kureşî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 4 Cilt (Riyad: Mektebetü Daru's-Selam, 1994), 2/633.

[93] İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdullâh Şemsuddîn Muhammed bin Ebû Bekr, *Dav'ul munîr ale't-tefsîr*, thk. Alî Ahmed Muhammed es-Sâlih, 6 Cilt (Riyad: Mektebetü Dâru's-Selâm, ts.), 3/532-533.

[94] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 3/32.

[95] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 5/343.

[96] Maverdî, *en-Nuket ve'l-ûyûn*, 3/214; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-mesîr*, 794.

[97] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 3/183.

berlerin erkekler arasından seçildiklerini ifade etmek için değil, önceki peygamberlerin melek olmadıklarını, insan olduklarını ve peygamberlerin kentliler arasından seçildiklerini anlatmak için geldiğini ifade ederek âyetin bağlamına vurguda bulunur.[98]

Tefsir kitaplarında müşkil bir mesele olarak değerlendirilen ve İslâm itikad mezhepleri arasında tartışma konusu olan Allah'ın kıyamet günü görülmesi meselesinde delil olarak getirilen, "*Gözler O'nu göremez; ama O, gözleri görür...*"[99] âyetini açıklarken mezhepler arasındaki tartışmaları zikrettikten sonra âyet bağlamına dikkat çeker ve âyetin Allah'ın görülmesini değil insanlara, yaptıklarının Allah tarafından görüldüğünü hatırlattığını ve bu sebeple insanın davranışlarına dikkat etmesi gerektiği uyarısında bulunduğunu ifade eder.[100]

1.6. Hadis ve Rivâyetler

Tefsirde hadis ve rivâyetlerin yeri tartışılmazdır. İlk dönem tefsirinin hadis ve rivâyet merkezli başladığı ve daha sonrasında dirâyet tefsirine yönelim olduğu ehlinin malumudur. Hadis ve rivâyetler tefsir ilminin vazgeçilmez unsurları olmalarına rağmen tefsir kitaplarında zikredilen hadis ve rivâyetlerin yeterli sened tetkikinden geçtiğini söylemek mümkün değildir. Şimşek'in hadis ve rivâyetler konusunda izlediği metodu şu şekilde zikredebiliriz:

Âyetleri tefsir ederken kimi zaman hadisleri kaynakları ile zikrederken kimi zamanda hadisleri muhteva olarak aktarır ve kaynak zikretmez.[101]*Kadının dövülmesi*[102] ile ilgili âyette Hz. Peygamberden nakledilen hadisi olduğu gibi aktarmak yerine hadisin kaynağını zikretmeksizin mefhumunu vermekle yetinir. Kadınların incitmeyecek ve yüze gelmeyecek şekilde vurulabileceğinin hadislerde sabit olduğunu ifade eder ve Hz. Peygamber'in hanımlarından hiçbirini dövmediğini ifade ederek dövme taraftarı olmadığını ima eder.[103]

Âyetlerin tefsirinde birçok yerde hadislerden ve rivâyetlerden faydalanmakta ancak kimi hadis ve rivâyetleri Kur'ân bütünlüğüne uymadığı gerekçesi ile metin tenkidine tabi tutarak reddetmektedir. Yer ve göklerin 6 günde

[98] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 3/54.
[99] el-En'âm 6/103.
[100] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 2/200.
[101] Şimşek'in hadis ve sünnet değerlendirmesi için bk. Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, 332-340.
[102] en-Nisâ 4/34.
[103] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 1/503.

yaratıldığının ifade edildiği âyetle[104] ilgili olarak bazı müfessirlerin Ebu Hüreyre'den bir hadis naklettiklerini,[105] söz konusu rivâyette haftanın yedi gününde nelerin yaratıldığının tek tek belirtildiğini, Hz. Âdem'in yedinci günde yaratıldığının ifade edildiğini, Kur'ân'da ise yaratmanın altı günde bittiğinin söylendiğini, buna göre rivâyetin Kur'ân-ı Kerim'e ters düştüğünü, Ebu Hüreyre'nin bunu isrâiliyâtı nakleden Ka'bu'l-Ahbar'dan duymuş olabileceği gerekçesi ile hadisin Buhari ve başka muhaddisler tarafından da tenkit edildiğini söyler.[106]

Hz. Mûsâ'ya eziyet edenler gibi olunmamasının buyurulduğu Ahzâp sûresi 69. âyet bağlamında bazı müfessirlerin söz konusu eziyetle, Hz. Mûsâ'nın bedeni bir kusurunun bulunduğuna dair kavminin yaptığı dedikodunun kastedildiğini söylediklerini,[107] kavminin Mûsâ'yı çırılçıplak gördükten sonra kendisinde bedeni bir kusurun bulunmadığını anladıkları şeklinde bir rivâyet naklettiklerini[108] ancak peygamberlerin bu tür dedikoduları ciddiye alacak kadar üzüleceklerini sanmadığını ifade ederek rivâyeti reddeder.[109]

Kadir sûresi 1. âyette "tenzîl" yerine "inzâl" kelimesi geçtiği için Kur'ân'ın söz konusu gecede toplu bir şekilde dünya semasındaki *Beytu'l-İzzeye* indirildiğini söyleyenlerin olduğunu, bu konuda rivâyetlerin aktarıldığını ancak Kur'ân'da "inzâl" ve "tenzîl" kelimelerinin birbirinin yerine kullanıldığını ve rivâyetlerin sahih olmadığını ifade eder.[110]

Sahih kaynaklarda geçmeyen bazı rivâyetleri reddederken bazen delillerini zikretmemekte ise de sahih kaynaklarda geçen kimi rivâyetleri reddederken genelde metin tenkidi yöntemini kullanmakta ve reddetme gerekçelerini sunmaktadır. Fil sûresinde anlatılan Ebrehe ve ordusu hakkında tarihi malumat ve bilgi aktardıktan sonra Hz. Peygamber'in dedesi Abdulmuttalib ile Ebrehe arasında geçen diyaloğu aktaran rivâyetlerin[111] Peygamber'in dedesini övmek için uydurulmuş olabileceğini ifade eder.[112] Bu rivâyetlerin uydurma olabileceğini ifade ederken dayandığı delili belirtmemiş rivâyet hakkındaki düşüncesini zikretmekle yetinmiştir.

Sahih kaynaklarda geçen Hz. Peygambere sihir yapıldığını ifade eden rivâyetleri reddeder. Buna gerekçe olarak da müşriklerin *"siz ancak sihirlenmiş*

[104] el-A'râf 7/54.
[105] Müslim, "Sıfâti'l-Kıyâme", 127.
[106] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 2/282-283.
[107] İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-mesîr*, 1140;
[108] Maverdî, *en-Nuket ve'l-ûyûn*, 4/426-427
[109] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 4/207.
[110] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 5/465.
[111] Maverdî, *en-Nuket ve'l-ûyûn*, 6/339-341;İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-mesîr*,1589.
[112] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 5/486-487.

birine tabi oluyorsunuz"[113] iddialarının Kur'ân tarafından reddedilmesini gösterir ve Ebu Bekir el-Cassas'ın peygambere yapıldığı iddia edilen sihir ile ilgili rivâyetleri mülhitlerin bir uydurması olarak gördüğünü,[114] Abduh'un söz konusu rivâyet sahih olsa bile âhâd haber olduğunu, itikat ve Peygamber'in masumiyeti gibi bir konuda bu tür hadislere itibar edilemeyeceğini söylediğini nakleder.[115]

Kimi tefsirlerde Firavun'un bir rüya gördüğü ve kâhinlere danıştıktan sonra İsrâiloğullarının erkek çocuklarını kesme kararı aldığı şeklinde bir rivâyetin yer aldığını ancak Kur'ân ve Tevrat'ta bu rivâyeti destekleyecek herhangi bir bilginin bulunmadığını, öldürme işinin bir rüyaya bağlanmasının safdillik olduğunu ifade ederek rivâyeti tenkid eder.[116]

Hz. İsa'nın kıyamet öncesi geri gelmesiyle ilgili hadislerin[117] birbiriyle çeliştiklerini, bu haberlerin âhâd haber kategorisinde değerlendirildiklerini ve ahâd haberlerin âlimlerin çoğu tarafından inanç konularında delil kabul edilmediklerini ifade ederek Hz. İsa'nın geri gelmesinin hadislere dayanarak bir inanç konusu olarak değerlendirilemeyeceğini ifade eder.[118]

Kimi rivâyetlere göre Hz. Süleyman'ın bir gecede 60 ile 100 arasında değişen sayıdaki hanımlarıyla yatıp, her birinden bir mücahit doğacak diye yemin ettiği, ancak *"inşallah"* demediği için o gece hanımlarından sadece birinin hamile kaldığı[119] gibi rivâyetlerin isrâiliyâttan geri olmadığını belirterek hadis-isrâiliyât ilişkisine dikkat çeker.[120]

Ay yarılması ile ilgili sahih hadis kitaplarında geçen rivâyetlerle[121] ilgili tereddütlerini; "*Böyle önemli bir mucizenin ya henüz doğmamış yahut yaşı küçük kimselerden nakledileceğine Hz. Ebu Bekir, Ömer ve benzeri ilk dönemde İslâm'a girmiş ve sürekli Peygamber'in yanında bulunan büyük sahabilerden nakledilmeliydi*" şeklinde ifade eder.[122]

İsrâ sûresi 1. âyetin tefsirinde mi'râcın Kur'ân'da açık bir şekilde yer almadığını, mirâca işaret ettiği söylenen âyetlerden ne kastedildiğinin tartışmalı olduğunu, miraçla ilgili rivâyetlerde yolculuğun beden veya ruhla ya-

[113] el-İsrâ 17/48.
[114] Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*. 1/57-59.
[115] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 5/508.
[116] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 1/84.
[117] Buhârî, "Büyû'", 102; "Mezâlim", 31; "Enbiyâ", 49; Müslim, "Fiten", 39; "İmân", 242; Tirmîzî, "Fiten", 54; Ebu Dâvud, "Melâhim", 14.
[118] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 1/357-359.
[119] Buhârî, "İmân", 3; "Keffarât", 9; Müslim, "İmân" 24-25; Nesâî, "İmân", 40, 43.
[120] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 4/325.
[121] Buhârî, "Menâkıb", 24; "Tefsîr", 345; Tirmîzî, "Tefsîr", 54
[122] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 5/128-129.

pıldığı, Kudüs'e mi'râç öncesi veya sonrası uğradığı gibi önemli çelişkilerin yer aldığını ifade ederek rivâyetlere temkinli yaklaşır.[123]

Garanik kıssası[124] ile ilgili geniş bilgi vererek konuyla ilgili rivâyetlerin[125] uydurma olduğunu ifade eder. Hz. Peygambere Kur'ân'ın belli bir bölümünün unutturulması ile ilgili rivâyetlerin hiçbir anlam ifade etmediğini, bu tür rivâyetlere değer vermenin, Kur'ân'a gölge düşürmekten başka bir işe yaramadığını söyler.[126]

1.7. Mecâz, Mesel ve Deyimler

Kur'ân, muʿciz bir kitap olması hasebiyle muhataplara mesajını en veciz şekilde ulaştırmak için mecâz, mesel, deyim gibi Arap dilinin tüm inceliklerini kullanmıştır. Hakiki manaya hamledilemeyen lafızlar mecâz olarak değerlendirilmiş ve ulemanın çoğu Kur'ân'da mecâzın varlığını kabul etmişlerdir.[127] Her mecâzın hakikat taşıdığı da ifade edilmiştir.[128] Belâğatın en önemli konusu kapalı bir manayı açık hale getirmektir.[129] Kapalı manaları açık hale getirmenin bir yolu da mesellerdir.[130] Meseller, kimi âlimlerce Kur'ân ilimlerinin en büyüğü görülmüştür.[131] Arap dilinin veciz anlatım araçlarından biri olan deyimler de Kur'ân tarafından sıklıkla kullanılmıştır.[132] Şimşek, meselin Kur'ân'a has bir üslûp olmadığını, sosyal bilimlerin her alanında görüş belirtenlerin anlatmak istediklerini okuyucularının zihinlerine yaklaştırmak, anlatımlarına canlılık kazandırmak ve muhataplarını ikna etmek için bu yola başvurduklarını, Kur'ân-ı Kerim'in de anlatımında örneklere yer verdiğini belirtir[133] ve ilgili âyetlerin tefsirinde belli bir üsul takip ederek özgün yorumlarda bulunur.

Misallerde belâğat açısından benzetilen ve benzeyen unsurlarını bulmaktan çok verilmek istenen mesaja odaklanılması gerektiğini ifade eder.[134] Ba-

[123] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 3/198.

[124] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 5/85. Garanik kıssasının eleştirisi için bk. Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, 387-427.

[125] Maverdî, *en-Nuket ve'l-ûyûn*,5/398-399.

[126] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 5/426.

[127] Zerkeşî, *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*, 2/255-300; Suyûtî, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*, 2/753-772.

[128] Gazâlî, *İslam Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi*, 2/24-28.

[129] Suyûtî, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*, 2/773-776.

[130] Cürcânî, Abdulkâhîr bin Abdurrahmân bin Muhammed, *Esrâru'l-belâğati fî ilmi'l-beyân*, thk. Abdulhamîd Hindâvî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 2012), 85 -90; Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân bin Ebû Bekr bin Muhammed, *Mu'tereku'l akrân fî i'câzi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Şemseddîn, 3 Cilt (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988); 1/351-357.

[131] Suyûtî, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*, 2/1041.

[132] Suyûtî, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*, 2/1045-1047; Abdulcelil Bilgin, *Kur'ân'daki Deyimler ve Zemahşerî'nin Keşşaf'ı* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2008), 55-339.

[133] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 1/49.

[134] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 1/37-38.

kara sûresi 17-20. âyetlerde geçen misalleri bağlamından koparmadan açıklamakta ve misaller hakkında müfessirlerin ortak noktalarına ve misallerde verilmek istenen mesaja vurgu yapmaktadır. Tefsir bilginlerinin "ateş yakan adam" misalini farklı yorumladıklarını, yorumlardaki ortak noktanın, "münafıkların gerçeği gördükten sonra bundan yararlanamamaları, bocalayıp durmaları" olduğunu; bu misalde geçen ateş aydınlatmasının İslâm dinini ve vahyin mesajlarını ifade ettiğini, kişinin İslâm'a girmekle çevresinin aydınlandığını, İslâm'dan çıkmasıyla aydınlığın ardından karanlığa gömüldüğünü; gerçeğin tek ve aydınlık, bu yolun dışında kalan yolların ise pek çok ve karanlık olmaları hasebiyle âyette *aydınlık* kelimesinin tekil, *karanlıklar* kelimesinin ise çoğul geldiğini; bu misallerde münafıkların iç dünyalarındaki karmaşaya dikkat çekildiğini ve münafıkların ikiyüzlülüklerinden kaynaklanan endişe dolu içsel durumlarının tasvir edildiğini söyler.[135]

Kur'ân-ı Kerim'in tümünde olduğu gibi Râd sûresi 16-17. âyetlerde de küfür ve şirkin, karanlık ve yollarının pek çok olmasından dolayı karanlıklara benzetildiğini ve çoğul kipinin kullanıldığını, yegane hakikat ve aydınlık olmasından dolayı tevhidin ise aydınlığa benzetildiğini ve tekil kipte geldiğini ifade eder.[136]

Emânet âyetinin[137] temsili bir anlatım olduğunu, sözü edilen emanetin muhatabının akıl ve irade olduğunu; gök, yer ve dağların insandan çok daha büyük varlıklar olmalarına rağmen, emaneti yüklenmeye ehil görülmediklerini, akıl ve irade sahibi olması nedeniyle emâneti yüklenmeye insanın ehil olduğunu ama onun da Allah'ın ve başkalarının haklarına tecavüz etme yatkınlığı nedeniyle çok zalim, aklını yeterince kullananlarının az olması nedeniyle de çok cahil olduğunun vurgulandığını, âyette sözü edilen "emânet" ile insanın sorumlu olduğu vahiy öğretisinin tamamının kastedildiğini ifade eder.[138]

Kur'ân'da kullanılan kimi ifadelerin deyim olup olmadıkları üzerinde durur ve mecâzi anlamlara dikkat çeker. Örneğin, Leheb sûresi 1. âyette geçen *"iki eli kurusun"* ifadesinin Arap dilinde "helak olsun" anlamında mecâzi bir kullanım olduğunu,[139] Bakara sûresi 275. âyette geçen *"cin çarpması"* ifadesinin "dengesini kaybetmiş kişi hakkında" bir deyim olduğunu söyler.[140]

---

[135] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 1/37-39.
[136] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 3/68-69.
[137] el-Ahzâp 33/72.
[138] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 4/207-208.
[139] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 5/501.
[140] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 1/294.

"Şakku'l-kamer" mucizesini farklı açılardan ele alıp rivâyetlerle ilgili tereddütlerini ifade ettikten sonra Kamer sûresi 1. âyetle ilgili olarak müfessirlerin farklı düşündüklerini, kimi müfessirlerin âyetin peygamber döneminde gerçekleşen mucizeyi ifade ettiği görüşünde olduklarını kimi müfessirlerin ise bu olayın ahirette vuku bulacağını düşündüklerini[141] ifade eder. Müşriklerin isteği üzerine hiçbir mucizenin indirilmediğini,[142] söz konusu âyette müşriklere her âyet geldiğinde yüz çevirip bunun devam edegelen bir sihir olduğunu söylediklerini, buna göre bir defa olan bir durumdan değil tekerrür eden bir şeyden söz edildiğini, ay yarılmasının ise tekerrür eden bir durum olmadığını, tekerrür eden şeyin Kur'ân'ın âyetlerinin nüzûlü olduğunu, buradaki "ay yarılması" ifadesinin Arap dilinde *"iş ortaya çıktı"* anlamında bir deyim olduğunu, âyette kıyametin yaklaştığının ve her şeyin ayan beyan ortaya çıktığının ifade edildiğini söyler.[143]

Bakara sûresi 189. âyetin tefsirinde müşriklerin hac dönüşü evlere kapılarından değil de arka taraftan girdiklerini ifade eden rivâyetlere[144] temkinli yaklaşır ve âyet bağlamının yeteri kadar anlaşılmadığını, bazı müfessirlerin *evlere arkalarından girmenin* bir deyim olduğunu ve bununla, doğru yoldan ayrılmanın kastedildiğini söylediklerini, âyette Peygamber'in görevinin insanlara astronomiyle ilgili bilgiler vermek değil din konusunda insanları bilgilendirmek olduğunun hatırlatıldığını, *evlere arkalarından girmek* tabirinin Türkçe'deki e*vin kapısı dururken bacasından girmek* anlamında kullanılan bir deyim ile karşılanabileceğini, artık sözün deyimleştiğini söyler.[145]

1.8. Müphem

Arap dilinde "gizli ve kapalı olmak" anlamına gelen "müphem" kelimesi, Kur'ân'da kendisinden bahsedilip ismi kapalı geçen şahıs, mekân, zaman ve eşya için kullanılır. Daha çok Kur'ân kıssalarında yer alan zamir, işaret zamirleri, zaman ve mekân isimleri, künye, lakap ve vasıf gibi kapalı kelime ve ifadelerle zikredilen hususlar "mübhemat" kapsamında değerlendirilmektedir. Kur'ân isimleri mübhem bırakarak anlattığı olaya evrensel nitelik kazandırır. "Mübhematu'l-Kur'ân", icaz kapsamında da değerlendirilmiş-

[141] Zemahşerî, *el-Keşşâf,* 4/420-421; Maverdî, *en-Nuket ve'l-ûyûn,* 5/408-410; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-mesîr,* 1369; Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl,* 2/445.

[142] el-İsrâ 17/59.

[143] Şimşek, *Hayat Kaynağı,* 5/128-129.

[144] Zemahşerî, *el-Keşşâf,* 1/232; Maverdî, *en-Nuket ve'l-ûyûn,* 1/249-250; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-mesîr,* 110; Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl,* 1/108.

[145] Şimşek, *Hayat Kaynağı,* 1/211-213.

tir.[146] Şimşek, tefsirinde önemli gördüğü yerlerde mübhem ifadeleri bazı kaideler çerçevesinde vuzuha kavuşturmaya önem vermektedir.

Müphem ifadeleri bağlamdan istifade ederek ve müfessirlerin de görüşüne başvurarak açığa kavuşturmaya çalışır. Müfessirlerin *"Allah'tan gelen bir kelimeyi doğrulayıcı"*[147] ifadesinde sözü edilen *kelim*e ile Hz. İsa'nın kastedildiğini söylediklerini;[148] Hz. İsâ'nın diğer insanların dünyaya geldikleri yolla dünyaya gelmediğini, Allah'ın *ol* emri ile annesinin kendisine hamile kaldığını, onun dünyaya gelmesinin bir sözcük olan *ol* emriyle gerçekleştiğini, ayrıca sonraki âyetlerde Hz. İsâ'nın doğumundan bahsedilmiş olmasının ve onun *kelime* olarak nitelenmesinin bu görüşü teyit ettiğini ve yaratılış konusunda Yahyâ ile benzerlik arz ettiğini ifade ederek *kelime* ifadesine açıklık getirir.[149]

A'râf sûresi 46-47. âyetlerde müphem olarak geçen "A'râf"ın ne olduğu ve "A'râftakilerin" kimler oldukları konusuna âyetin bağlamı, müfessirlerin görüşleri ve Arap dili çerçevesinde açıklık getirmeye çalışmaktadır. A'râf kelimesinin bir şeyin en yüksek kısmı anlamına geldiğini, horozun ibiği ve atın yelesi anlamında da kullanılan *urf* kelimesinin çoğulu olduğunu ve bu bilgilere istinaden A'râf'ın cennet ile cehennem arasındaki duvar/sur olarak anlaşılabileceğini ifade eder. A'raf'takilerin kim oldukları konusunda tefsirlerde iki görüşün nakledildiğini,[150] bir görüşe göre bunların melekler ve peygamberler olduklarını, diğer bir görüşe göre ise söz konusu kimselerin, iyilikleri ve kötülükleri eşit olup cennetlikler cennete ve cehennemliklerle de cehenneme yerleştirilinceye kadar kendileri hakkında verilecek kararı A'râf üzerinde bekleyenler olduklarını ifade eder ve A'râf'takilerin melekler olduğu görüşünü tercih eder.[151]

1.9. Müşkil Âyetler

Anlaşılmasında güçlük yaşanan veya çelişkili gibi görünen âyetlere "müşkil âyetler" denilmiştir.[152] Kur'ân'ın çelişkiden uzak olması bizzat ken-

[146] Suyuti, Celâlüddîn Abdurrahmân, *Müfhimâtu'l-ekrân fi mübhemâti'l-Kur'ân*, thk. Dr. Mustafa Deyb el-Buğâ (Beyrut: Müessesetü Ulûmi'l-Kur'ân, 1982), 7-123; a.mlf., *Mu'tereku'l akrân fi i'câzi'l-Kur'ân*, 1/366-385; a.mlf., *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân*, 2/1089-1110; Ebu Abdullah Muhammed bin el-Belensi, *Tefsiru mübhemâti'l-Kur'ân*, thk. Abdullah Abdulkerim Muhammed (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmi, 1991), 35-70.

[147] Âl-i İmrân 3/39.

[148] Maverdî, *en-Nuket ve'l-ûyûn*, 1/390; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-mesîr*, 192.

[149] Şimşek, *Hayat Kaynağı*,1/346-348.

[150] Maverdî, *en-Nuket ve'l-ûyûn*, 2/225-226; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-mesîr*, 497-498.

[151] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 2/277.

[152] Zerkeşî, *el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'ân*, 2/45-50, 53-65; Suyûtî, *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân*, 2/724-735.

di beyanıdır.[153] Buna göre Kur'ân'da müşkil âyetlerin olduğunu söylemek doğru değildir. Kişinin belli nedenlerden dolayı anlamada zorlandığı, eksik bilgi vb. sebeplerden dolayı yanlış anladığı âyetler olabilir. Ancak bu durum Kur'ân'ın kendisi ile değil okuyucu ile ilgilidir.[154] Şimşek, okuyucuya müşkil gelen âyetleri çözümlemeyi önemsemiş ve işkalin giderilmesinde belli kaidelere uymuştur.

Hz. İsa'nın vefat ettirilip, Allah katına yükseltildiğinin ifade edildiği âyet[155] çerçevesinde dile getirilen Hz. İsa'nın vefatı ve kıyamet öncesi gelmesiyle ilgili olan müşkil mevzuyu Kur'ân ve Arap dili çerçevesinde çözmeye çalışır. Vefat kelimesinin Kur'ân'da "ölüm" anlamında kullanıldığını, herhangi bir karine olmadan kelimenin başka bir anlama alınamayacağını, Hz. İsa'nın dünya hayatının son bulmasının Nisa, 3/157-158 ve Mâide, 5/116-117 âyetlerde de söz konusu edildiğini, âyette geçen "*seni kendime yükselteceğim*" cümlesinin hemen ardından "*seni inkâr edenlerden temizleyeceğim*" cümlesinin geldiğini, *temizleme* kelimesinin manevi bir anlam taşıdığını buna bağlı olarak önceki cümlede geçen *yükseltme* kelimesinin de manevi bir anlamda kullanıldığını dolayısıyla âyette "seni yükseltmek sûretiyle temizleyeceğim" denildiğini, birçok âyette salih kişiler için *yükseltme* kelimesinin, manevi makamın yükseltilmesi anlamında kullanıldığını[156] ifade eder ve Hz. İsa'nın göğe bedenen kaldırılmadığını söyler. Mâide sûresinin 116 ve 117. âyetlerinde belirtilen ve Hz. İsa ile Allah arasında ahirette gerçekleşecek olan diyalogdan Hz. İsa'nın öldüğünün ve kendisinden sonra olan bitenlerden habersiz olduğunun anlaşıldığını ifade ederek Hz. İsa'nın tekrar yeryüzüne indirileceği inancının, Hıristiyanlardan Müslümanlara geçtiğini belirtir.[157]

Allah hakkında Kur'ân'da kullanılan "اسْتَوَى" gibi fiili sıfatların anlaşılması konusunda ilk dönem âlimlerinin/selefin izledikleri yolun daha isabetli olduğunu söylemekte ve bu konuda ortaya çıkan müşkili selef çizgisinde durarak çözmeye çalışmaktadır. Secde sûresi 4. âyette "ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ" ifadesinde geçen ve meallerde genellikle *"istivâ etti"* şeklinde anlamlandırılan "اسْتَوَى" müşkili ile ilgili olarak kelimenin selef ve halef âlimleri tarafından farklı yorumlandığını, selef ulemasının "istivânın malum keyfiyetinin ise meçhul olduğunu" düşündüklerini, halef ulemasının ise kelimeyi te'vîl

[153] en-Nisâ 4/82.

[154] Müşkil âyetlerin değerlendirilmesi için bk. İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh bin Müslim ed-Dineverî, *Te'vîlu müşkili'l-Kur''ân*, thk. Sa'd bin Necdet Ömer (Beyrut: Müesseseti'r-Risâle, 2015), 31-456; İz bin Abdüsselam, *Fevâid fi müşkili'l-Kur'ân*, thk. Seyyid Rıdvan Alî en-Nedvî (Cidde: Dâru'ş-Şurûk, 2. Basım, 1987), 33-282; Zerkeşî, *el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'ân*, 2/45-50,53-65; Suyûtî, *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân*, 2/724-735.

[155] Âl-i İmrân 3/55.

[156] el-Bakara 2/253; İnşirâh 94/4; Yûsuf 12/76.

[157] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 1/357-359.

etmekten yana tavır takındıklarını ifade etmekte ve bu konuda selef gibi düşündüğünü belirtmektedir.[158]

Tefsir kitaplarında müşkil bir mesele olarak değerlendirilen "kabir azabı" meselesini değerlendirirken konuyu Kur'ân çerçevesinde değerlendiren her iki tarafın da yorum yaptıklarını ifade ettikten sonra meselenin ahad haberlere dayandığını[159] ve ahad haberlerin inanç konularında delil kabul edilmediğini vurgular. Kabir azabına delil olarak getirilen; *"sabah akşam onlar ateşe arz edilirler. Kıyametin koptuğu gün de: 'Firavun ailesini azabın en şiddetlisine sokun' (denilecektir)."*[160] âyetinin bağlamının kabir azabına delalet ettiğini, sabah-akşam cehenneme arz edilmelerinin, o anda cehennemde olmadıklarını gösterdiğini, kıyamet koptuğunda azabın en şiddetlisine sokulacaklarının belirtilmesinden de kıyametten önceki dönemin ifade edildiğini, cehenneme arz edilmelerinin kabir hayatı dönemine denk geldiğini, kabir azabını reddedenlerin değişik te'vîllerle âyeti izah etmeye çalıştıklarını ancak yorumlarda zorlamaya gittiklerini ve konunun itikadi olmadığını ifade eder.[161]

1.10. Âyet, Sûre Bütünlüğü ve Tenâsüp

Kur'ân'ın şu anki sıralanışının tevkifiliği konusunda icma bulunmakta olup bu diziliş sahabe dahli olmadan Hz. Peygamber'in Allah'tan aldığı bilgi ile yapılmıştır.[162] Kur'ân'ın şu anki sıralanışının Levh-i Mahfûz'daki sıralama ile aynı olduğu ifade edilmiştir.[163] Kur'ân'ın âyet tertibinin tevkifi olduğu konusunda ihtilaf bulunmazken sûre tertibinin tevkifiliği konusu ise tartışmalıdır. Sûre tertibinin ictihadi olduğunu söyleyenler olduğu gibi tevkifi olduğunu ifade edenler de bulunmaktadır.[164] Âyet veya sûrelerin tevkîfî olmadığını kabul edenler için âyetler arası tenasüp ve bütünlük çok önemli değildir. Kanaatimizce Kur'ân dizilişi itibarı ile mucizdir ve âyetlerin anla-

[158] Şimşek, *Hayat Kaynağı,* 4/157-158. Ayrıca bk. 1/313-320.

[159] **Buhârî, "Cenâiz", 85;** Müslim, "Cenâiz", 17; Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 72; Nesâî, "Cenâiz", 115.

[160] el-Mü'min 40/46.

[161] Şimşek, *Hayat Kaynağı,* 4/389.

[162] Zürkânî, *Menahilu'l-irfan fi ulûmi'l-Kur'ân,* 1/292-295.

[163] Kirmânî, Mahmud bin Hamzâbin Nasr, *el-Burhân fi tevcîhu müteşâbihu'l-Kur'ân*, thk. Abdulkadir Ahmed Ata (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986), 24.

[164] İlgili tartışmalar için bk. Bakıllani, Ebi Bekr İbn Tayyib, *el-İntisâr li'l-Kur'ân*, thk. Dr. Muhammed İsam el-Kuzât, 2 Cilt (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2001), 1/293-300; Sekafi, Ahmed bin İbrahim bin Zubeyr, *el-Burhân fi tenâsübi's-suvâri'l-Kur'ân*, thk. Said bin Cumua el-Fellâh (Riyad: Daru İbnu'l-Cevzî, 1468), 44-79; Gırnatî, Ebi Ca'fer Ahmed bin İbrahim bin Zübeyr, *el-Burhân fi tertibi suveri'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Şa'bân (Mağrib: Vezâratu'l-Evkâf, 1990), 182; Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân bin Ebû Bekr bin Muhammed, *Tenâsüku'd-dürer fi tenâsübü's-süvar*, thk. Abdulkadir Ahmed Ata (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986), 41; a. mlf., *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân,* 1/189-194; Zürkânî, *Menahilu'l-irfan fi ulûmi'l-Kur'ân,* 1/297-303.

şılmasında âyetler arası bütünlük, sûre iç bütünlüğü ve Kur'ân bütünlüğü önemlidir.[165] Suyûtî (ö. 911/1505), tenâsüp konusunun zor olduğunu ve müfessirlerin zorluğundan dolayı bu mevzuya girmediklerini, Fahruddîn er-Râzî'nin (ö. 606/1210) tenâsübe çokça yer verdiğini, sûrelerin başı ve sonu arasında tenâsüpün söz konusu olduğunu söyler[166] Şimşek, tefsirinde âyet ve sûreler arasındaki tenasübe dikkat çekmekte ve tefsirinin tümünde tenasübü, Kur'ân bütünlüğünü önemsemektedir.

Şimşek, sûre girişlerinde, sûrenin nerede indiğini, hangi konulardan söz ettiğini, ismini nereden aldığını, kaç âyet olduğunu, sûrenin ana konusunu, önceki ve sonraki sûrelerle bağlantılarını açıklamak sûretiyle sûreler hakkında tanıtıcı bilgiler verir. Kimi sûrelerin girişini uzun tutarken,[167] kimi sûrelerin girişlerinde ise kısa açıklama ile yetinir.[168]

Kur'ân'ın tamamının Allah kelamı olması hasebiyle bir sûrenin diğerlerinden üstünlüğünden söz edilemeyeceğini[169] ama bir sûrenin öneminden söz edilebileceğini ve bu önemin insanların ihtiyaçlarından kaynaklandığını, insanların bazı sebeplerle belli bir dönemde veya bütün zamanlarda bir sûreye diğerlerinden daha fazla ihtiyaç duyabileceklerini ifade eder.[170]

Medenî sûrelerde, inanç meselelerinin yanında sosyal hayatla ilgili kurallara ve düzenlemelere yer verildiğini,[171] Mekkî sûrelerde ise İslâm toplumuna dair siyasi, ekonomik ve hukuki kuralların anlatılmadığını, bu sûrelerde cümlelerin kısa ve vurguların çok güçlü olduğunu, insanların tevhide davet edildiklerini, Peygamber ve geçmiş milletlerin kıssalarının zikredildiğini; mucize, ahlâki kurallar, kıyametin kopması, âhirette hesap verme ve cennet-cehennem gibi konulara yer verildiğini ifade eder.[172]

---

[165] Abdulvahhâb Reşîd Sâlih, *Hucciyyetü'd-delâleti's-siyâkiyyeti fi't-tefsîr*, 53-108; Abdulmute'âl es-Sa'îdî, *Edebî Mesaj Kur'ân*, trc. Hüseyin Elmalı (İzmir: Yeni Akademi Yay., 2006), 171-180, 187-284.

[166] Suyûtî, *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân*, 2/976, 986-989. Tenasüb konusunda önemli tefsir ve bazı eserler için bk. Bekâî, Burhaneddîn Ebû'l-Hasen İbrahîm bin Ömer, *Nazmu'd-dürer fi tenâsübi'l-âyâti ve's-sûver*, thk. Abdurrezzâk Ğâlib el-Mehdî, 8 Cilt (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 4. Basım, 2011); Samarrâî, Fâzıl Sâlih, *et-Tenâsübü beyne'l-müftetehi ve'l-hâtimeti fi's-sûrê* (Beyrut: Dâru İbnu'l-Cevziyye, 2010); Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân bin Ebû Bekr bin Muhammed, *Esrâru tertibu'l-Kur'ân*, thk. Merzuk Ali İbrahim- Abdulkadir Ahmed Ata (Kahire: Daru'l-Fazile, 2001).

[167] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 1/307-309.

[168] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 5/493.

[169] Sûrelerin fazileti ve birbirinden üstünlüğü ile ilgili değerlendirmeler için bk. Suyûtî, *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân*, 2/1119-1142.

[170] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 1/11. Sûrelerin fazileti ile ilgili değerlendirme için bk. Şimşek, *Fatiha Sûresi ve Türkçe Namaz*, 15.

[171] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 1/20.

[172] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 2/124-125.

Kur'ân sûreleri arasındaki tenasübe, sûrenin konumuna ve Kur'ân bütünlüğüne dikkat çeker. Örneğin, Bakara sûresinin, Fâtiha sûresindeki, "bizi dosdoğru yola ilet" duasının sanki bir cevabı olarak *Kur'ân'ın bir yol gösterme/bir hidâyet olduğu* vurgusuyla başladığını, sûrenin yeni kurulmakta olan İslâm toplumunun temel ilkelerini belirlediğini ve bu sebeple bazı müfessirlerin, bu sûreyi Kur'ân'ın bir özeti, diğer sûreleri ise bu sûrenin açılımı olarak değerlendirdiklerini söyler.[173]

Sûrelerin bir önceki ve bir sonraki sûrelerle olan ilişkisi üzerinde durarak sûrelerin konusal açıdan karşılaştırmasını yapar. Sâd Sûresinin konu olarak bir önceki sûrenin devamı olduğunu ifade eder.[174] Yine Tûr sûresinin, konu itibariyle kendisinden önceki Zâriyât sûresiyle paralellik arz ettiğini, her iki sûrenin tabiat varlıklarından birine yeminle başladığını ve takva sahiplerinin niteliklerini sıraladığını; her iki sûrenin tevhit, ölümden sonra diriliş ve benzeri inanç esasları üzerinde durduklarını belirtir.[175]

Sûrelerin başı ve sonu arasındaki ilişkiye ve sûre bütünlüğüne önem verir. Yazılan Kur'ân'a yemin ile başlayan Kalem sûresinin yine Kur'ân'dan söz ederek son bulduğunu;[176] Şûrâ sûresinin vahiyle söze başladığını ve sûrenin sonunda tekrar sözün vahye getirildiğini ifade ederek sûre bütünlüklerine dikkat çeker.[177]

Âyet tefsirlerinde süre iç bütünlüğüne ve âyetler arası insicama önem verir. Müfessirlerin genelinin Kıyâme sûresi 16-19. âyetlerinin Hz. Peygamber'in gelen vahyi unutma kaygısıyla Kur'ân'ı acele okuması üzerine indiğini söylediklerini, bu konuda rivâyetler aktardıklarını ancak bu yorumun sûre bütünlüğüne uymadığı gerekçesi ile kimi müfessirler tarafından eleştirildiğini, hitabın Peygambere değil, yukarıda "*o gün insana yaptıkları ve erteledikleri haber verilecektir*" âyetinde sözü edilen insana yönelik olduğunu, kıyamet günü amel defteri ile ilgili bir aktarımın yapıldığını ifade eden görüşü daha isabetli bulduğunu belirterek sûre bütünlüğüne ve âyetler arası münasebete vurgu yapar.[178]

Âyet yorumlarında âyet ve sûre bütünlüğünün yanı sıra Kur'ân bütünlüğünü de esas alır. Bakara sûresi 7. âyette kâfirlerin kalplerinin mühürlenmesinin Allah'a izafe edilmesi meselesini izah ederken bu mühürlenmede kâfirlerin iradelerinin etkili olduğunu, inkâr etmeyi kendileri seçtiklerinden do-

[173] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 1/20.
[174] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 4/309.
[175] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 5/64.
[176] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 5/291.
[177] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 4/461. Sûre bütünlüğü değerlendirmesi için ayrıca bk. Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 2/8, 359.
[178] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 5/353.

layı kalplerinin mühürlendiğini, bunun ilahi bir kanun olduğunu ve bu yüzden mühürleme fiilinin Allah'a izafe edildiğini, kendilerinin yapıp ettiklerinin bir sonucu olmaksızın durup dururken Allah tarafından kalplerinin mühürlenmesinin haksızlık olduğunu ifade eder ve bu görüşüne; "*bu, yaptıkları sebebiyledir. Çünkü gerçekte Allah, asla kullara zulmedici değildir"*[179] âyetini ve başka âyetleri[180] delil getirir.[181]

Sûre anlam bütünlüğünü göz önünde bulundurarak Müslümanların bazı uygulamalarına eleştiri getirmektedir. Günümüz Müslümanlarının mezarlığa gittiklerinde Fâtiha sûresini okuduklarını, bunu yaparken zihinlerinden mezarda yatana dua etmeyi geçirdiklerini, Fâtiha sûresinde ise ölüye yönelik bir isteği dile getiren hiçbir dua âyetinin yer almadığını, sûredeki tüm duaların diriler için olduğunu ve ölmüş olanlarla hiçbir ilgilerinin bulunmadığını, Hz. Peygamber ve sahabesinin mezarlıkta Fâtiha okumadıklarını ifade ederek sûre ile eylem arasındaki uyumsuzluğa ve çelişkilere dikkat çeker.[182]

Tefsirinde Kur'ân'ın kelime dizinindeki hikmete ve insicama dikkat çekmeye çalışır. Bakara sûresi 7. Âyet bağlamında Kur'ân-ı Kerim'de kulağın daima gözden önce zikredildiğini, bazı tefsir bilginlerinin bu sıralamadan kulağın gözden üstünlüğünü çıkardıklarını, kulağın önce zikredilmesinin onun daha fonksiyonel olmasıyla yorumlanabileceğini, kulağın her yönden gelen sesleri işittiği hâlde gözün, sadece karşısında bulunan eşyayı algıladığını, yeni doğan bebeğin duyu organları arasında ilk olarak kulağın fonksiyonel hale geldiğini, bebeğin görme duyusunun çok sonradan devreye girdiğini ifade eder.[183]

Bazen bir kelimenin nekre/belirsiz gelme nedeni üzerinde durmakta ve bundan evrensel mesajlar çıkarmaktadır. Allah'ın bir kavmi değiştirmesini konu alan Enfal sûresi, 53. âyette "*kavim"* kelimesinin "genellik" ifade etmesi için nekre/belirsiz geldiğini; Allah'ın toplumlarda olup biten her şeyden haberdar olduğunu ve toplumlardaki değişimleri sürekli takip ettiğini, değişimlerin ilahi adalet çerçevesinde gerçekleştiğini ve toplumlardaki değişimlerin kuralsız olmadığını vurgulamak için âyetin "şüphesiz Allah her şeyi işiten ve her şeyi bilendir" şeklinde son bulduğunu söyleyerek âyet içi insicama dikkat çeker. [184]

---

[179] Âl-i İmrân 3/182.
[180] el-Mü'min 40/35; Yûnus 10/74; eş-Şûrâ 42/24; el-Câsiye 45/23.
[181] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 1/31.
[182] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 3/353.
[183] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 1/32.
[184] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 2/398.

1.11. Muhkem-Müteşâbih

Müteşâbihlerin anlamanın mümkün olup olmadığı ve Kur'ân'da nelerin müteşâbih olduğu tartışma konusudur.[185] Kur'ânda müteşâbih âyetlerin belirtilmemiş olması konuyu tartışmaya açık kılmıştır. Kur'ân, Hud 11/1. âyette tümüyle muhkem, Zümer 39/23. âyette tümüyle müteşâbih, Al-i İmran 3/7. âyette bir kısmı muhkem diğer bir kısmı müteşâbih olarak tarif edilmektedir.[186] Şimşek, yaygın kanaate göre, tek bir anlama gelen âyetlerin *muhkem*, birden fazla anlama gelebilenlerin ise *müteşâbih* sayıldığını, te'vîl kelimesinin Kur'ân'da tefsir anlamında değil sonuç[187] anlamında kullanıldığını,[188] te'vîl ile haberî cümlelerde haber verilen şeyin kendisi, inşaî cümlelerde ise söylenen şeyin yerine getirilmesi anlamının kastedildiğini, âhirette gerçekleşecek şeyleri anlatan âyetlerin[189] te'vîlinin o şeylerin âhirette gerçekleşmesi olduğunu ifade eder.[190]

Te'vîl kelimesine *tefsir* anlamını veren müfessirlerin ayetteki durağın yerine göre Âl-i İmrân 3/7. âyete farklı anlamlar verdiklerini,[191] durağın Allah kelimesi üzerinde olması halinde müteşâbihlerin anlamının sadece Allah tarafından bilinebileceği sonucunun ortaya çıkacağını bu durumda Kur'ân'da anlamı bilinmeyen âyetlerin olduğu probleminin baş göstereceğini, hâlbuki Kur'ân'ın mübin olduğunu, te'vîl kelimesinin *sonuç* anlamında okunması halinde ise bu anlam probleminin ortadan kalkacağını söyler. Âyette durak/vakfe *ve'r-râsihune fi'l-ilm* üzerinde olması halinde ise müteşâbihlerin anlamının/sonucunun Allah ve ilimde derinleşenler tarafından bilinebileceği sonucunun ortaya çıkacağını, âyete bu şekilde anlam vermenin sonraki asırlarda yaygınlaştığını, ancak vakfın *ve'r-râsihune fi'l-ilm* üzerinde yapılmasının Arapça dil kurallarına uymadığını, bu durumda *derler* anlamına gelen *yeqûlûne* fiilinin failinin (öznesinin) ortadan kalkacağını, bu cümlede failin olabilmesi için bu fiilin başında bir *vav* harfinin bulunması gerektiğini, sahabeden *ve'r-râsihune fi'l-ilm* üzerinde vakfe yapan bir kırâatin rivâyet edilmediğini dile getirir. Şimşek'e göre müteşâbihlerle gaybî konular ve bu gaybî konular arasında özellikle Allah'ın sıfatları kast edilmektedir. Buna

---

[185] Muhkem ve müteşâbihin farklı tarifleri ve geniş değerlendirme için bk. Bakıllani, *el-İntisâr li'l-Kur'ân*, 1/780-783; Zerkeşî, *el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'ân*, 2/68-77; Gazâlî, *İslam Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi*, 2/29; Zürkânî, *Menahilu'l-irfan fi ulûmi'l-Kur'ân,* 2/225-234; Suyûtî, *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân,* 1/637-670; Şimşek, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında İki Mesele*, 17-67.

[186] Zürkânî, *Menahilu'l-irfan fi ulûmi'l-Kur'ân,* 2/225.

[187] İbn Fâris, "te'vîl", *Mekâyîsu'l-luğâ,* 62; Cevherî, "te'vîl", *Mu'cem es-sıhâh*, 63; Ragıb el-İsfehânî, "te'vîl", *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*, 40.

[188] Şimşek, *Hayat Kaynağı,*1/313-320.

[189] el-A'râf 7/53.

[190] Şimşek, *Hayat Kaynağı,* 1/313-320.

[191] Gazâlî, *İslam Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi*, 2/30.

göre bu müteşâbih âyetler, *muhkem* âyetler kaynak kabul edilerek, yani onlara başvurularak anlaşılmalıdır.[192]

Yukarda yaptığı açıklamalar ışığında müteşâbih âyetleri muhkem âyetler çerçevesinde anlamaya çalışmaktadır. Kehf sûresi 65. âyetinde mübhem bırakılan "kullarımızdan bir kul" ifadesi ile ilgili müfessirlerin görüşlerini aktardıktan sonra ismi rivâyetlerde "Hızır" olarak gelen bu "kul"un insan değil melek olduğunu, melekelerin Allah'ın emrini uygulamaları sebebiyle yaptıklarından sorumlu olmadıklarını, insanların canlarını alan meleklerin, o insanın ne yaptığına bakmaksızın Allah'ın emrini yerine getirerek canlarını aldıklarını, kıssanın selef âlimlerince müteşâbihattan sayıldığını, özet anlatımlar olduğu için kıssaların muhkem âyetler ışığında yorumlanması gerektiğini, muhkem âyetlerde meleklerin peygamberleri eğittiklerinin ifade edildiğini ve bu kıssada da Mûsâ gibi büyük bir Peygamber'in bir melek tarafından eğitildiğinin belirtildiğini belirterek müteşâbih bir meseleyi muhkem âyetler ışığında açıklamaya çalışmaktadır.[193]

Kimi âlimlerce müteşâbih addedilen[194] ve farklı farklı yorumlanan sûre başlarındaki "*elif-lâm-mîm*" gibi *mukattaa* harfleri ile ilgili önemli değerlendirmelerde bulunmaktadır. Şimşek'e göre bu harflerin ne anlama geldikleri konusunda ne Hz. Peygamber'den bir açıklama gelmiştir ne sahabe bu konuda Hz. Peygamber'e bir soru yöneltmiştir ne de müşrikler bu harflerin Kur'ân'da yer almasına itiraz etmişlerdir. Bu durumun mukattaa harfler hakkında o dönemde belli bir kanaatin bulunduğunu gösterdiğini ifade ederek Arap alfabesinin harf sayısının yirmi dokuz olduğunu, bu harflerin başında bulundukları sûre sayısının da yirmi dokuz olduğunu, sûre başlarında kullanılan harflerin sayısının on dört olduğunu, Kur'ân'ın indiği dönemde Arap şiirinde benzer bir kullanımın bulunduğunu, bu harflerin başında bulundukları sûrelerde, çoğunlukla bu harflerden hemen sonra Kur'ân-ı Kerim'den söz edildiğini, söz konusu harflerin Kur'ân'la meydan okuma maksadıyla kullanıldıklarını ve Kur'ân'ın iʿcazını ortaya koyduklarını belirtir.[195]

---

[192] Şimşek, *Hayat Kaynağı,* 1/313-320.

[193] Şimşek, *Hayat Kaynağı,* 3/285.

[194] Kirmânî, *el-Burhân fi tevcîhu müteşâbihu'l-Kur'ân*, 22-23; Suyûtî, *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân,* 1/641-667.

[195] Şimşek, *Hayat Kaynağı,* 1/21-23. Huruf-u Mukatta hakkında geniş bir değerlendirme için bk. İbn Kuteybe, *Te'vîlu müşkili'l-Kur''ân*, 118; Bakıllani, *el-İntisâr li'l-Kur'ân*, 1/782-787; Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, 377-384.

1.12. Nasih-Mensuh

Sözlükte "*izale etmek, aktarmak, yok etmek, değiştirmek*" anlamına gelen nesh, tefsir ilminin kadim tartışma konusudur.[196] Müfessirler, neshin önemi üzerinde durmuş ve bu ilmi bilmeyenleri eksik sayarak Kur'ân'ı tefsir edemeyeceklerini belirtmişlerdir.[197] Belli şartlar çerçevesinde gerçekleştiği ifade edilen nesh meselesi *metni mensuh hükmü baki*, *hükmü mensuh metni baki* ve *hükmü ile birlikte metni de mensuh âyetler* olmak üzere üç başlık altında değerlendirilmiştir.[198] Nâsih âyetlerin daha çok Medenî, mensuh âyetlerin ise daha çok Mekkî olduğu ifade edilmiştir.[199]

Şimşek, neshin ıstılahta, *"daha önce gelmiş olan dinî bir nassla sübût bulmuş bir hükmün, daha sonra gelmiş olan dinî bir nassın hükmü ile kaldırılması"* anlamında kullanıldığını,[200] daha önce indirilmiş olan bir âyetin delalet ettiği bir hükmün, daha sonra indirilmiş olan bir âyetin delalet ettiği hükümle kaldırılıp kaldırılamayacağı mevzusunun âlimler arasında tartışıldığını ifade eder.[201] Kur'ân âyetlerinin kendi içerisinde birbirini nesh etmesi meselesini reddeden Ebu Müslim el-İsfehâni (ö. 322/934) gibi mütekaddim ve bazı müteahhir âlimler bulunmakta[202] ise de müfessirlerin büyük çoğunluğu neshin varlığını kabul etmektedirler.[203] Kur'ân'ın sünneti nesh etmesi konusunda ihtilaf bulunmazken, sünnetin Kur'ân'ı neshi meselesi ise tartışmalıdır.[204]

---

[196] Nehhas, Ebu Ca'fer Ahmed bin Muhammed bin İsmail, *en-Nasih ve'l-mensuh fi kitâbillâhi Azze ve Celle ve ihtilafu'l-ulemâi fi zalik*, thk. Süleyman bin İbrahim bin Abdullah, 3 Cilt (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1991), 1/424; Makri, Hibetullah bin Selamete bin Nasr, *en-Nasih ve'l-mensuh min kitâbillahi Azze ve Celle*, thk. Zuheyr Şavîş-Muhammed Kan'ân (Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1984), 18-21; Mekki bin Ebi Talib el-Kaysi, *el-İzâh li'n-nasihi'l-Kur'ân ve mensuhihi ve ma'rifeti usulihi ve ihtilafi'n-nasi fihî*, thk. Dr. Ahmed Hasen Ferhât (Cidde: Dâru'l-Menâr, 1986), 47-50; Zerkeşî, *el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'ân*, 2/28-29; Zürkânî, *Menahilu'l-irfan fi ulûmi'l-Kur'ân*,2/146.

[197] Ebu Ubeyde el-Kâsım bin Sellâm el Herevî, *en-Nasih ve'l-mensuh fi'l-Kur'ân'il-Azîz*, thk. Muhammed bin Salih el-Mudeyfir (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, ts.), 5-20; Makri, *en-Nasih ve'l-mensuh,* 18; Zerkeşî, *el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'ân*, 2/29; Suyûtî, *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân,* 2/700.

[198] Makri, *en-Nasih ve'l-mensuh,* 20-22; Mekki bin Ebi Talib el-Kaysi, *el-İzâh li'n-nasihi'l-Kur'ân ve mensuhihi,* 47-50, 60-71; Abdulkahir el Bağdadi, Ebu Mansur, *en-Nasih ve'l-mensuh*, thk. Hilmî Kâmil Abdulhâdî (Amman: Daru'l-Adevi, ts.), 45-50, 51-53; İbn Hazm el-Endelüsi, *en-Nasih ve'l-mensuh fi'l-Kur'ân'il-Kerim*, thk. Dr. Abdulgaffar Süleyman el-Bindâri (Beyrut: Menşurât el-Cemel, 2016), 11-12; Zürkânî, *Menahilu'l-irfan fi ulûmi'l-Kur'ân,* 2/177-178.

[199] İbn Hazm, *en-Nasih ve'l-mensuh fi'l-Kur'ân'il-Kerim*, 22.

[200] Zürkânî, *Menahilu'l-irfan fi ulûmi'l-Kur'ân*,2/147; Abdulmüteâlî, Muhammed el-Cebrî, *en-Nasih ve'l-mensuh beyne'l-isbâti ve'n-nefy* (Kahire: Mektebetü Vehbe, 2. Basım, 1987), 17-20.

[201] Şimşek, *Hayat Kaynağı,* 1/136-141.

[202] Ahmed Hicazi es-Sekâ, *Le nesh fi'l-Kur'ân* (Kahire: Daru'l-Fikr el-Arabi, 1978), 17; Mustafa Zeyd, *en-Nesh fi'l-Kur'ân'il-Kerîm*, 2 Cilt (Mısır: Dâru'l-Vefa, 3. Basım, 1987) 4-842; Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, 312-331; a.mlf., *Kur'ân'ın Anlaşılmasında İki Mesele*, 77-145.

[203] Nehhas, *en-Nasih ve'l-Mensuh,* 1/400; Zerkeşî, *el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'ân*, 2/32-33; Zürkânî, *Menahilu'l-irfan fi ulûmi'l-Kur'ân,*2/177; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü* (Ankara: Türkiye Di-

Âlimlerin genelinin Bakara sûresi 106 ve Nahl sûresi 101. âyetler ile İslâm'ın bidâyetindeki tedriciliğe ve icma iddiasına dayanarak Kur'ân için böyle bir durumun/neshin vaki olduğunu kabul ettiklerini ifade eden müellif, müfessirlerin geneli tarafından kabul edilen nesh anlayışına karşı çıkar. Nahl sûresinin Mekkî olduğunu, Kur'ân'da neshin varlığını kabul edenlerin tamamının, İslâm'da ilk nesih olayının, kıblenin değişmesi olduğunu söylediklerini,[205] kıble değişikliğinin ise hicretten bir buçuk sene sonra yapıldığını, hicretten önce indirilmiş olan Nahl sûresi 101. âyetin Kur'ân'daki bir nesihten söz etmesinin düşünülemeyeceğini, Bakara sûresinin 106. âyetin ise kıble değişikliğiyle ilgili olarak indirildiğinin tüm müfessirlerce kabul edildiğini, Kur'ân'da Kudüs'e yönelmeyi emreden herhangi bir âyetin bulunmadığını dolayısı ile Kur'ân'da emredilmiş olan bir hükmün nesh edilmediğini, âyetin siyâk ve sibâkının da buna delalet ettiğini söyleyerek nesh iddiasına kail olanların delillerini çürütür.

Bakara sûresi 106. âyetin şart cümlesi ve cevabından ibaret olduğunu, şart cümlelerinin bir şeyin mutlaka gerçekleştiğini göstermediğini, ileri sürülen şartın, olası şeylerden olması halinde onun sadece vuku bulmasının mümkün olabileceğini ifade ettiğini, bu durumda âyetin bir nesihten söz ediyor olsa bile, neshin Kur'ân'da vuku bulduğuna delalet etmediğini, nesh konusunda icmanın söz konusu olmadığını, neshe kail olanların bile hangi âyetlerin nesh edildiği konusunda birlik içinde olmadıklarını, Hz. Peygamberden âyetlerin nesh edildiğine dair sahih bir hadisin nakledilmediğini, sahabe ve tabiinden gelen rivâyetlerin bulunduğunu ancak onların neshi, âm olan bir lafzın tahsisi, mutlakın takyidi, istisna ve müteşâbih için kullandıklarını, neshi âyetlerin birbirinin hükmünü kaldırması anlamında kullandıklarına dair herhangi bir delilin bulunmadığını ifade ederek nesh iddiasının temelsizliğini ıspatlamaya çalışır.[206]

Âyetlerin farklı şartlarda indirildiğini, her âyetin indiği şartlara bağlı olduğunu, şartlar değiştiğinde önceki veya sonraki âyetlerin geçerli olacağını, bunun neshten farklı bir durum olduğunu, neshe kail olanların neshin olabilmesi için ileri sürdükleri âyetlerin birbiri ile çelişmesi gerektiği şartının Kur'ân'da çelişki bulunmadığını ifade eden âyetlere[207] ters düştüğünü ifade eder.[208]

---

yanet Vakfı Yayınları, 2016), 124; Muhsin Demirci, *Tefsirde Metodolojik Sorunlar* (İstanbul: İFAV Yay. 2017), 133-134.

[204] Zerkeşî, *el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'ân*, 2/30-34; İmam Gazâlî, *İslam Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi*, 2/ 98-105; Suyûtî, *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân*, 2/701.

[205] Abdulkahir el Bağdadi, *en-Nasih ve'l-mensuh*, 67.

[206] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 1/136-141.

[207] en-Nisâ 4/82.

[208] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 1/136-141.

Metni unutturulmak sûretiyle nesh edilen sûre ve âyetlerin bulunduğunu ifade eden rivâyetlerin sorunlu olduklarını, söz konusu rivâyetlerde *"şu sûre uzunluğunda bir sûre vardı da unutturuldu ama orada şöyle deniliyordu"* yahut *"ondan şunu hatırlıyorum"* şeklinde ifadelerin bulunduğunu, ancak Allah tarafından unutturulan bir şeyin hatırlanmasının mümkün olmadığını dolayısı ile böyle bir iddianın Allah'ın unutturmasına karşı meydan okuma anlamı taşıdığını belirtir.[209]

Tevbe sûresinin 60. âyetinde zekâtın verileceği sınıflar ile ilgili âyetin tefsirinde bir kısım âlimin İslâm'ın güçlenmesi sebebiyle Hz. Ömer döneminden itibaren "kalpleri İslâm'a ısındırılanlara" zekât verilmesi hükmünün nesih edildiğini söylediklerini, ancak insanlar tarafından Allah'ın Kitabında yer alan bir hükmün nesih edilmeyeceğini, şartları tahakkuk ettiğinde her hükmün yürürlüğe gireceğini ifade eder.[210]

Bazı müfessirlerin "Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve en güzel şekilde onlarla mücadele et. Şüphesiz ki Rabbin, yolundan sapanı en iyi bilendir. Doğru yolu bulanı da en iyi O bilir"[211] âyetini savaş âyetleriyle mensuh saydıklarını,[212] bu görüşte olanların savaşı İslâm'a davetin bir aracı olarak gördüklerini, ancak savaşın davet aracı olarak değil, davetin önündeki engelleri ortadan kaldıran bir araç olarak görülebileceğini, Allah yolunda savaşmak ile Allah yoluna davetin aynı şeyler olmadıklarını, bu sebeple savaş âyetlerinin bu âyeti neshettiğinden söz edilemeyeceğini, âyetin Allah yoluna davetin nasıl ve hangi metotlara uyularak yapılacağını öğrettiğini söyler.[213]

Bazı müfessirlerin Enfâl sûresi 65. ve 66. âyetler arasında nesih bulunduğunu ve 66. âyette anlatılanların 65. âyette anlatılanların hükmünü kaldırdığını söylediklerini[214] ancak bu âyette neshin söz konusu olmadığını, 66. âyette Müslümanlardaki bir zafiyetten söz edildiğini ve âyetin de bu sebeple indiğini, âyetlerin şartlara göre Müslümanların kendilerinin kaç katı olan düşman ordusuna karşı sebat göstereceklerini dile getirdiğini ve savaştan kaçmalarının câiz olmadığını anlattığını ifade eder.[215]

[209] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 5/424-426.
[210] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 2/463.
[211] en-Nahl 16/125.
[212] İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-mesîr*,799.
[213] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 3/192-193.
[214] İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-mesîr*, 561.
[215] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 2/404.

1.13. Kırâat

Kırâat, Kur'ân kelimelerinin nasıl okunacağının ve bu okuyuşlardaki ihtilafların râvilerine nispet ederek bilinmesi,[216] kırâat imamlarından birinin Kur'ân okuma konusunda diğerlerinden farklı bir yol takip etmesi demektir.[217] Tefsir ilminde kırâat, müfessirin tefsire etki eden okuyuş tarzlarını görmesi bakımından önem arz eder.[218] Kırâat âlimleri birçok yerde birbirlerine muvafık okumalarına rağmen bazı kelimelerde ihtilaf etmektedirler. Kırâat imamlarının her birinin okuyuşu ayrı bir kırâat olarak değerlendirilmiştir yoksa her kelime her kırâate göre farklı farklı okunmamaktadır. Bir kırâatin makbul sayılabilmesi için Arap diline ve resmi mushafa muvafakiyet şartı aranmaktadır.[219] Şimşek, tefsirinde önemli gördüğü yerlerde kırâat farklılıklarının anlam üzerindeki etkisine dikkat çeker.

Bakara sûresi 102. âyette Hârut ve Mârut bağlamında gelen *melekeyn* kelimesinin bazı müfessirler tarafından *melikeyn* şeklindeki okunduğunun rivâyet edildiğini ve bunların iki melek değil iki kral olduklarının ifade edildiğini söyler. [220]

Mâide sûresi 6. âyetinde ayakların yıkanması veya mesh edilmesi gerektiği tartışmasının âyette geçen "وَأَرْجُلَكُمْ" kelimesindeki kırâat farklılığından kaynaklandığını;[221] İbnü Kesîr, Ebu Amr, Âsım'dan Ebû Bekir Şu'be, Hamzâ, Ebû Ca'fer ve Halefü'l-Âşîr kırâatlerinde "lâm"ın cer ile esre şeklinde; Nâfi, İbnû Âmir, Âsım'dan Hafs, Kisâî ve Ya'kub kırâatlerinde ise nasb ile üstün şeklinde okunduğunu, nasb okuyanların yıkamaya, cer ile okuyanların ise meshe hükmettiklerini ifade ederek kırâat farklılıklarının sebep olduğu anlam farkına ve ihtilaflara değinir.[222]

Bakara sûresi 88. âyetinde geçen ve "*kılıf*" anlamına gelen "غلف/ğulf" kelimesinin Ebû Amr'ın kırâatinde "*ilim kabı*" anlamına gelen "*ğuluf*" şeklinde okunduğunu[223] ifade eder.[224]

---

[216] İbn Cezeri, Muhammed b. Muhammed, *Müncidü'l-mukrîîn ve mürşidü't-tâlibîn* (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999), 9.

[217] Zürkânî, *Menahilu'l-irfan fi ulûmi'l-Kur'ân*,1/343.

[218] Fethi Ahmet Polat, *Tefsîr Araştırmalarında Yöntem Sorunları I-II* (Konya: Aybil Yayınları, 2. Basım, 2014), 142.

[219] Harun Öğmüş, "Kur'ân'ın Sıhhati Bağlamında Kıraat Farklılıklarının Değerlendirilmesi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39 (2010/2), 5-7.

[220] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 1/127-132.

[221] Âyetle ilgili kıraat farklılığı için bk. İbn Hâleveyh, Ebi Abdullah el-Huseyn bin Ahmed, *el-Huccetu fi'l-kirâati's-seb'a*, thk. Ahmed Ferid el-Mezîdî (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999), 67; Zerkeşî, *el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'ân*, 2/52-53.

[222] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 2/19-20.

[223] Âyetle ilgili kıraat farklılığı için bk. Muhammed bin Umar bin Sâlim Bâzmûlî, *el-Kiraât ve eseruhe fi't-tefsir ve'l-ahkâm*, 2 Cilt (Riyad: Dâru'l-Hicre, 1996), 2/457-458.

[224] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 1/118-119.

1.14. İʿcaz ve Bilim

İʿcâz, anlamı bozmadan kısaltmak demektir. Kur'ân birçok yönden mu'ciz bir kitaptır.[225] Şimşek, Allah'ın sırasıyla Kur'ân'ın tümü, on sûresi ve en son bir sûresi ile müşriklere ve onların şahsında tüm zamanlara meydan okuduğu, muarızların her defasında aciz kaldıkları şeklindeki yaygın kanaati nüzûl sıralamasına ve meydan okumadaki inceliklere dikkat edilmediği gerekçesiyle reddeder. Konuyla ilgili ilk olarak Mekke'de inen ve Kur'ân'ın tamamıyla meydan okunan İsrâ sûresi 88. âyetin indirildiğini, sonrasında Kur'ân'ın bir sûresinin benzerinin getirilmesinin istendiği Yûnus sûresi 38. âyetin nazil olduğunu, daha sonrasında Kur'ân'ın on sûresine nazım yönünden benzer iftira mahsulü/uydurma bile olsa on sûrenin getirilmesinin istendiği Hûd sûresi 13. âyetin geldiğini, sonrasında Tûr sûresi 34. âyetinde Kur'ân'ın nazmıyla meydan okunduğunu, hicret sonrasında Medîne'de inen Bakara sûresi 23-24. âyetlerinde ise Peygamber gibi ümmi birinden bir sûrenin getirilmesi hususunda meydan okumanın yapıldığını ve son olarak Nisâ sûresinin 82. âyetinde içerik olarak Kur'ân'ın tamamının bir benzerinin getirilmesi konusunda meydan okunduğunu ifade eder.[226]

Şimşek, Kur'ân'ın modern ilimlerin evrenle ilgili vardığı sonuçları önceden haber verdiğini ileri sürenlerin, bununla onun ilahî bir kitap olduğunu ispatlamaya çalıştıklarını, bunu Kur'ân'ın bir iʿcâzı olarak değerlendirdiklerini ancak Kur'ân'ın bunları önceden haber vermediğini, modern ilimlerin vardığı kesin sonuçlarla da çelişmediğini ve asıl iʿcâzın bu olduğunu belirterek Kur'ân'ın bilimsel buluş kitabı olarak okunmasına karşı çıkar.[227]

Şuarâ sûresi 63-66. âyetlerde anlatılan denizinin ikiye yarılması hadisesinin kimileri tarafından bilimsel izahla, gel-git olayıyla açıklanmaya çalışıldığını ancak gel-git olayında denizin kocaman iki dağ şeklinde yarılmasının söz konusu olmadığını, gel-git durumunda denizin kabardığını ve karada belli bir yere kadar uzanıp geri çekildiğini, hadisenin gel-git olayıyla gerçekleşmiş olması halinde günümüzde de Kızıl denizde bu durumun müşahede edilmesi gerektiğini, Firavunun hâkimiyetindeki bu topraklarda gel-git za-

---

[225] Yûsuf el-Hâc Ahmed, *Mevsûatu'l-i'câzi'l-ilmi fi'l-Kur'âni'l-Kerîm ve's-sünneti'l-mutahhara* (Dimeşk: Mektebetü İbn Hacer, 2. Basım, 2003), 17. Kur'ân iʿcâzı ile ilgili bk. Zerkeşî, *el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'ân*, 2/90-108; Suyûtî, *Mu'tereku'l akrân fi i'câzi'l-Kur'ân*; Rummânî, Ebi Hasen Ali bin İsâ, *İ'câzu'l-Kur'ân*, thk. Dr. Abdulalim (Dehli: Mektebetü'l-Câmiati'l-Meliyyeti'l-İslâmiyye, 1934).

[226] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 1/41-44.

[227] Şimşek, *Hayat Kaynağı*,1/211-213. Bilimsel tefsirin eleştirisi ve değerlendirmesi için bk. Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, 93-110; Ahmed Muhammed Fadıl, *Nakdi't-tefsîri'l-ilmî* (Dimaşk: Merkez en-Nakdi's-Sekafî, 2009), 5-60; Hind Şelbî, *Tefsiri'l-ilmi li'l-Kur'âni'l-Kerîm beyne'n-nazariyyeti ve't-tatbîk* (Tunus: Y.y., 1985), 20-50; Süleyman Gezer, *Kur'ân'ın Bilimsel Yorumu Bir Zihniyet Tahlili* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2009).

manının biliniyor olması gerektiğini ifade ederek bilimsel izaha karşı çıkar.[228]

Hz. Mûsâ'yı takip edip denizde boğulan Firavun'un cesedinin bir mucize eseri olarak muhafaza edildiği ve günümüze kadar geldiği görüşüne karşı çıkarak Yûnus sûresi 92. âyetten cesedin o dönemde kurtarıldığının anlaşıldığını, günümüzde bulunan cesedin, sözü edilen Firavun'a ait olduğunu ispatlayacak bir delilin bulunmadığını, mucizelerin apaçık olduğunu dolayısı ile Firavun'a ait olduğu ifade edilen cesedin Kur'ân'ın bir mucizesi olarak nitelenemeyeceğini ifade eder.[229]

2. TEFSİRİN ÜSLÛP AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

"Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri"ni, sadelik, özgünlük, akıcılık, mesajı önceleme, hayatı merkeze alma, tarihsellik eleştirisi, güncel konulara değinme, tenkitçi bakışaçısı ve güncel yorum gibi başlıklar altında üslûp açısından değerlendirmemiz tefsiri daha iyi tanımamıza yardımcı olacaktır.

2.1. Sade, Özgün ve Akıcı Dil

Şimşek, ilk dönemden son döneme kadar kaleme alınmış klasik ve modern rivâyet, dirâyet, işari, ictimai, sünni, şii, mu'tezili gibi farklı coğrafyalarda kaleme alınmış birçok tefsirden yararlanarak kaynak yelpazesini oldukça geniş tutmuştur. Tefsir kaynaklarının yanı sıra lügat, hadis, fıkıh, siyer, kelâm, tasavvuf, usûl ve güncel kaynaklardan da yararlanmıştır. Geniş kaynakçasına rağmen taklitten uzak durmuş, tefsiri alıntı, rivâyet ve detaya boğmamış, sade, öz, özgün ve güncel bir dil kullanarak zor ve problemli konuları dahi karmaşıklıktan uzak, anlaşılır bir dille anlatmaya çalışmıştır. Üslûp olarak halkın anlayabileceği bir dili kullanarak eserinin geniş kitlelerce anlaşılabilmesini hedeflemiş,[230] okuyucuyu ilgilendirmeyen akademik tartışmalardan uzak durmuştur. Eserinin uzamaması ve daha önce yazılanların bir tekrarı olmaması için ilgili kaynaklardan önemli gördüğü yerleri alıntılamış[231] ve yer yer ayrıntılı bilgi için kendi kitaplarına[232] ve ilgili kaynaklara yönlendirmiştir.[233] Şimşek'in öz, özgün, sade ve akıcı dilini aşağıdaki örneklerde görmek mümkündür:

Ahzâp sûresi 59. âyetin tefsirinde müfessirlerin genelde dış örtünün hür kadınların cariyelerden ayrılması için emredildiği görüşünde olduklarını,[234]

---

[228] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 3/547-548.
[229] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 2/574.
[230] Atmaca, "M. Sait Şimşek'in Tefsirinde Kur'ân'ın Çağdaş Yorumları", 114.
[231] Bk. Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 3/183.
[232] Bk. Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 1/57.
[233] Bk. Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 2/437.
[234] İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-mesîr*, 1139.

ancak bunun doğru olmadığını, bu görüşten cariyelerin sözle veya sarkıntılık edilerek taciz edilmelerinde bir sakınca olmadığı sonucunun çıktığını, hür kadınlar gibi cariyelerin de iffetlerinin korunması gerektiğini, âyette sözü edilen ayırt edilmenin iffetle ilgili bir mesele olduğunu, hür veya cariyeden iffetli biri olduğunu karşı tarafa hissettirecek şekilde giyinmesinin istendiğini ifade ederek özgünlüğünü ortaya koyar ve cumhura muhalefette bulunur.[235]

Şimşek, kimi zaman özgün gördüğü kimi yorumları aynen aktararak okuyucuyu bilgilendirmeye çalışır. Ahzâp sûresi 56. âyetin tefsirinde salavatın tarihi ile ilgili olarak İbn Aşur'dan;[236] sahabenin, Peygamber'in ismi her anıldığında veya ismini yazdıklarında salât getirdiklerine dair bir bilginin olmadığı, Müslümanların ne zaman bunu yazmayı adet edinmeye başladıklarının tespit edilemediği, Harun Reşid döneminde kitapların başında Peygambere salât ve selam getirmenin adet haline geldiği, dördüncü asırda hadis ve tefsir kitaplarında Peygamber'in isminin ardında salâtın yazıldığı ve hadis ehlinin bunu adet haline getirdikleri alıntısını yapar.[237]

Sûre başlarındaki besmelelerin Kur'ân'dan olup olmadıkları mevzusunun tartışmalı olduğunu, bazı âlimlerin besmelelerin Kur'ân'dan olmadıklarını, bazıları Kur'ân'dan olduklarını fakat her sûrenin başında müstakil olarak indirilmediklerini ve dolayısıyla o sûrenin bir âyeti olmadıklarını ifade ettiklerini, bazılarının ise besmelelerin başında bulundukları sûrenin ilk âyeti olduklarını söylediklerini, sahabe döneminde sûre başlarında besmelenin yazıldığının bilindiğini, bu yüzden de sûre başlarında bulunan besmelelerin Kur'ân'dan olduklarını düşündüğünü sade ve akıcı bir dille ifade eder.[238]

2.2. Mesaj ve Hayat Merkezli Anlatım

Şimşek, Kur'ân'da anlatılan kıssaların tamamının gerçek olaylardan alındıklarını,[239] çok özlü anlatımlar olduklarını;[240] Kur'ân'ın, kıssaları tarihi bilgi vermek için değil ibret amaçlı zikrettiğini; kıssaların Peygamber'in dini tebliğ etme süreçlerine uygun dönemlerde indirildiklerini[241] ve indikleri döne-

[235] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 4/203-204. Kölelerle ilgili geniş değerlendirme için bk. Şimşek, *Kur'ân'ın Ana Konuları*, 198-203.
[236] İbn Âşûr, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 9/100-103.
[237] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 4/200-201.
[238] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 1/13.
[239] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 2/645.
[240] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 4/22-23.
[241] Şimşek, *Hayat Kaynağı*,3/55.

min şartları ile uyum içerisinde olduklarını ifade eder.[242] Kureyş müşriklerinin Hz. Peygamber hakkında öldürme planları yaptıkları bir dönemde Yûsuf sûresinin indiğini, Yûsuf'un kardeşleri tarafından kuyuya atılıp ölüme terkedilmesi ve ardından kuyudan kurtulup Mısır yönetiminde söz sahibi olmasının anlatıldığı kıssa ile Mekkeli müşriklere *Hz. Peygamber'in Hz. Yûsuf gibi bu komplolardan kurtarılacağı, başka bir bölgeye gideceği, orada devlet başkanı olacağı ve üzerlerinde hâkimiyet sağlayacağı* mesajının verildiğini söyler.[243] Yûsuf sûresinde *Allah'ın emirlerine sıkı sıkıya bağlı olan kişiye, Allah'ın bu dünya hayatında da büyük mükâfatlar vereceği* mesajının verildiğini belirtir.[244]

Hz. Peygamber'in bir âmadan dolayı İslâm'ın daha ilk yıllarında ikaz edilmesi hadisesi ile toplumun farklı kesimlerine; İslâm'da dünyevi makam ve değerlere göre insanlar arasında ayırım yapılmadığı, Peygamber'in kınanmış olmasından yola çıkarak bu dinin Hz. Muhammed tarafından uydurulmadığı, beşer olması hasebi ile Peygamber'in de hata yapabileceği, Hz. Peygamber'in kendisine gelen vahyi olduğu gibi insanlara aktardığı mesajlarının verildiğini ifade eder.[245]

Secde sûresi 4. âyette ve başka âyetlerde[246] geçen "*gökler, yer ve ikisi arasında bulunanların altı günde yaratıldığı*" ifadesinin tefsirinde Allah'ın, yaratılış olayının planlı, aşamalı gerçekleştiğini haber ettiğini, bununla bizlere işlerimizi planlı ve programlı bir şekilde yapmamız gerektiği mesajını verdiğini ifade eder.[247]

Fil kıssası ile Allah'ın, Mekke müşriklerine, Peygamber'ine karşı çıkmaya devam etmeleri halinde akıbetlerinin Allah'ın evine saldıranların akıbeti gibi olacağı mesajını verdiğini söyler.[248] İsrâ sûresi 101-104. âyetlerin tefsirinde, Mûsâ ve Firavun mücadelesi üzerinden Mekke müşriklerine, Firavun gibi inananlara baskı uygulamaya devam etmeleri halinde Firavun ve taraftarlarının akıbetine uğrayacakları ve yurtlarından çıkarmaya çalıştıkları iman edenler topluluğunun o topraklara hâkim olacakları mesajının verildiğini ifade eder.[249]

Kur'ân'da müşriklerin Kur'ân'ın değiştirilmesini istediklerinden[250] söz edildiğini, müşriklerin bu istekle Hz. Peygamber'den dini kendilerine göre

[242] Şimşek, *Hayat Kaynağı*,3/7. Kıssalar hakkında geniş değerlendirme için bk. Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, 341-347; a. mlf., *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, 45-73.
[243] Şimşek, *Hayat Kaynağı*,3/7.
[244] Şimşek, *Hayat Kaynağı*,3/55.
[245] Şimşek, *Hayat Kaynağı*,5/389.
[246] el-A'râf 7/54, Yûnus 10/3, Hûd 11/7, el-Furkân 25/59.
[247] Şimşek, *Hayat Kaynağı*,4/157-158.
[248] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 5/487.
[249] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 3/247.
[250] Yûnus 10/15.

ayarlaması talep ettiklerini, bu isteğin günümüz hâkim güçlerince de "*kimi konuların gündeme getirilmemesi veya Kur'ân âyetlerinin kendi istekleri doğrultusunda yorumlanması*" şeklinde dile getirildiğini, eski ve yeni inkâr edenlerin bakış açıları arasında herhangi bir farkın bulunmadığını ifade ederek âyetleri güncelleştirir.[251]

En'âm sûresi 74-79. âyetlerin tefsirinde Âzer'in Hz. İbrahim'in babası veya amcası olduğu, Âzer'in isim, lakap veya put ismi olduğu konularında pek çok görüşün ileri sürüldüğünü ancak bu gibi konuların tali meseleler olduklarını ve tefsirlerde bu meselelere dalmanın Kur'ân'ın mesajından uzaklaştıracağını söyler.[252]

2.3. Tahlil ve Tenkit Merkezli Değerlendirme

Kur'ân yorumlarının çoğu zaaf değil zenginlik olarak değerlendirilmelidir.[253] Hiçbir müfessir hatadan beri olmadığı gibi, hiçbir tefsir de mükemmeliyet iddiasında değildir. Beşer mahsulü her yorum kabul edilebildiği gibi tenkite de maruz kalabilir. Geçmiş müfessirlerin doğrularını tasdik, yanlışlarını tenkit eden bir anlayışla hazırlanan "*Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*"nde Şimşek, kimi zaman müfessirlerin çoğunluğunun görüşüne uyduğunu ifade ederken, kimi zaman da çoğunluğa muhalefet ettiğini belirtir. Âl-i-İmrân sûresi 37. âyetin tefsirinde Hz. Meryem'e yiyeceklerin olağanüstü yolla geldiğine müfessirlerin çoğunun kail olduğunu ve kendisinin de bu görüşe katıldığını ifade eder.[254]

Tartışmalı mevzularda genelde leh ve aleyhte olanların delil ve görüşlerini özetleyerek vermekte ve kanaatini beyan etmekte ise de bazen de ihtilafa açık mevzularda belli gerekçelere dayanarak müfessirleri tenkit etmekte ve kimi zaman da isabetli gördüğü görüşleri vermekle yetinmektedir.

Sebe' kraliçesinin tahtının getirilmesi meselesinin anlatıldığı Neml sûresi 39-40. âyetlerle ilgili olarak tefsirlerde tahtı getirenin insan mı melek mi olduğu tartışmasının yaşandığını, melek olduğunu düşünenlerin bu kişinin Cebrail olduğu fikrinde olduklarını, insan olduğunu düşünenlerin ise bu kişi hakkında farklı isimler zikrettiklerini,[255] Râzî'nin tahtı getiren kişinin bizzat Hz. Süleyman olduğu görüşünü tercih ettiğini[256] söyler ve bu görüşü

[251] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 2/531.
[252] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 2/181-182
[253] Thomas Bauer, *Müphemlik Kültürü ve İslâm*, trc. Tanıl Bora (İstanbul: İletişim Yay., 2. Basım, 2019), 120.
[254] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 1/347-349.
[255] Maverdî, *en-Nuket ve'l-ûyûn*, 4/211-214; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-mesîr*,1047-1048.
[256] Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, 23-24/168-170.

daha tutarlı bulduğunu, tahtın gelmesinden sonra Hz. Süleyman'ın yaptığı duanın da bunu gösterdiğini ifade eder. [257]

Sad sûresi 32-33. âyetlerinin tefsirinde müfessirlerin bir kısmının, Hz. Süleyman atların seyrine daldığı bir sırada nafile/ikindi namazını kaçırdığını ve namazını kaçırmasına sebep oldukları gerekçesiyle atların kafalarını veya ayaklarını kestiğini söylediklerini[258] ancak bu sözlerin doğru olmadığını, namazı kaçırmanın söz konusu olması halinde bu suçun atlara değil Hz. Süleyman'a ait olacağını, âyetten boyunlarını ve ayaklarını kestiği anlamının hiçbir şekilde çıkmayacağını, Hz. Süleyman döneminde atların savaşta kullanıldığını, savaşa hazır olup olmadıkları konusunda atları teftiş etmiş olabileceğini ve bu durumda ya hastalıklarını yoklamak veya sevmek için boyunlarını ve ayaklarını sıvazlamış olabileceğini ifade eder.[259]

Bakara sûresi 30. âyetten Hz. Âdem'in yeryüzünde yaratıldığının anlaşıldığını ve buradan alınıp mükâfat cennetine yerleştirildiğinin Kur'ân'da belirtilmediğini, ahiret cennetinin ebedi olması ve içinde yasak bulunmaması nedeniyle söz konusu cennetin yeryüzünde bir bahçe olmasını daha tutarlı bulduğunu, cennet kelimesinin Kur'ân'da dünyadaki bahçeler için de kullanıldığını[260] Hz. Âdem ve Havvâ'nın cennetten çıkarılırken *inin* anlamına gelen "اهبطوا" kelimesinin "hayat düzeyinin düşmesine" işaret ettiğini, aynı sûrenin 61. âyetinde aynı kelimenin şehre inmeleri anlamında İsrâiloğulları için de kullanıldığını, Âdem ile Havvâ'nın durumu ile İsrâiloğullarının hayat şartlarının *hubût*'tan önce ve sonra birbirine benzerlik arz ettiğini, hubut'ta bir azarlama ve cezalandırmanın söz konusu olduğunu söyler. Müfessirlerin genel kanaatinin yasaklanan ağacın elma, incir, buğday vs. yönünde olduğunu,[261] ama bunun doğru olmadığını, yasak ağaç ile cinsel birlikteliğin kastedildiğini, Kur'ân'da kadın erkek ilişkisinin mecâzi anlatımlarla ifade edildiğini;[262] âyette yasak ağaçtan kimin önce yediğinden söz edilmediğini, nesil sahibi olma açısından cinsel ilişkinin meyve veren ağaca benzetildiğini; yasak ağaçtan yer yemez avret yerlerinin kendilerine görünmesi[263] ve İblis'in Âdem'i kandırmak için *"ebedilik ağacı"*[264] tabirini kullanması delillerinin de bu görüşü desteklediğini ifade eder.[265]

---

[257] Şimşek, *Hayat Kaynağı,* 4/22-23.
[258] Maverdî, *en-Nuket ve'l-ûyûn,* 5/91-93; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-mesîr,*1211-1213.
[259] Şimşek, *Hayat Kaynağı,* 4/324-325.
[260] el-Bakara, 2/265; er-Ra'd 13/4; Sebe' 34/15.
[261] Maverdî, *en-Nuket ve'l-ûyûn,* 1/105; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-mesîr,* 55.
[262] el-Bakara 2/223.
[263] el-A'râf 7/20-22.
[264] Tâhâ 20/121.
[265] Şimşek, *Hayat Kaynağı,*1/65-71. Hz. Âdem'in çıkarıldığı cennet ve yasak meyvenin ne olduğu ile ilgili geniş bir değerlendirme için bk. a.mlf., *Yaratılış Olayı*, 75-89.

Cin sûresi 1. âyetten hareketle Peygamberimizin hem insanlara hem de cinlere gönderildiğinin birçok müfessir tarafından ileri sürüldüğünü, ancak Kur'ân'da Peygamber'in, gönderildiği kimselerle aynı cinsten olması hükmünün savunulduğunu,[266] bir Peygamber'in gönderildiği kimselerle iletişim kurabilmesi için onlarla aynı cinsten olması gerektiğini, Kur'ân'daki ilke ve kuralların insan yapısına uygun olduğunu vurgulayarak Peygamberimizin insanlara gönderildiğini, cinlere gönderilmediğini ifade eder.[267]

Saf sûresi 9 ve Fetih sûresi 28. âyetlerde geçen "لِيُظْهِرَهُ" ifadesinde geçen ه zamirinin *din* kelimesine döndüğünü söyleyenlerin, İslâm dininin diğer dinlere galip geleceğini, *resul* kelimesine döndüğünü söyleyenlerin ise Peygamber'in diğer din ve şeriatlara muttali kılınacağını söylediklerini, zamirin *"din"* kelimesine döndüğü görüşünün müfessirler arasında yaygın olduğunu ve bu görüşte olanların İslâm'ın bütün dinlere galip geleceğini düşündüklerini ifade eder. Müfessirlerinin bu şekildeki yorumlarının "müşrikler hoşlanmasa da" ifadesinin tefsirini çıkmaza soktuğunu, zira dinin diğer dinlere üstün kılınmasından veya Peygamber'in diğer dinlere muttali olmasından müşriklerden daha çok Kitap Ehli'nin hoşlanmayacağını söyler. Zamirin resule dönmesinin âyetin anlaşılmasındaki problemleri ortadan kaldıracağını, âyetin Peygamber'in tebliğine kimsenin engel olamayacağını, müşriklere rağmen dinin tamamlanacağını, dinin mesajlarının son bulana kadar Peygamber'in yaşayacağını ve vahyin tüm mesajlarına, dinin tümüne müttali olacağını ifade ettiğini, âyetin bu şekilde açıklanmasının Saf sûresi 9. âyetin öncesinde geçen *"Allah nurunu tamamlayacaktır"* ifadesiyle de tam uyum arz ettiğini belirtir.[268]

"Hiçbir insanın bir başkasının yerine bir şey ödemeyeceği, kimseden bir şefaatin/aracılığın kabul edilmeyeceği" âyetinde[269] geçen şefaat kelimesinin, sözlükte çift anlamına geldiğini ve tekil kelimesinin zıddı olduğunu, terim olarak "Allah nezdinde mertebesi yüksek bir kimsenin, günahkâr bir mü'minin günahlarının bağışlanması için Allah'a dua etmesi" şeklinde tarif edildiğini, âyetin âhiret hayatından söz ettiğini, âhirette böyle bir şefaatin olup olmayacağı konusunun tartışıldığını, ahiretteki şefaati kabul ve reddedenlerin her ikisinin bu âyeti delil gösterdiklerini, şefaati kabul edenlerin burada inanmayanlar için her türlü şefaatin reddedildiğini ama inananların bu kapsama girmediklerini söylediklerini ifade ettikten sonra Kur'ân-ı Kerim'de ahirette üçüncü bir şahsın Allah nezdinde şefaat edeceğini açıkça ifade eden tek bir âyetin bulunmadığını, aksine aracılığın reddedildiğini,

[266] el-İsrâ 17/95.
[267] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 5/321.
[268] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 5/25; 228-229.
[269] el-Bakara 2/48.

ahirette kelimeye yüklenen terimsel anlamda şefaatin olmayacağını belirtir.[270]

Meleklerin Kur'ân'da değerli kullar[271] olarak nitelenmelerinin, övülmelerinin ve kul olarak ifade edilmelerinin iradelerinin varlığına işaret ettiğini, âyette meleklerin Allah'tan önce söz söyleyemediklerinin değil, söylemediklerinin ve onun emriyle hareket ettiklerinin belirtildiğini ifade ederek meleklerin iradeli varlıklar olduklarını söyler.[272]

Günümüzde tartışılan ve âyetlere dayandırılan kimi meseleleri de tefsirinde değerlendirir ve gerekli gördüğü yerlerde tenkitte bulunur. Örneğin ölen kişinin bedeninden çıkan ruhun başka bir bedene girmesi, ruh göçü anlamına gelen reenkarnasyonu âyetlere[273] dayanarak reddeder.[274]

2.4. Vasat ve Temkin Dili

Tefsirinde Arap dilinin imkân verdiği sınırlar çerçevesinde hareket eder ve hakkında kesin delil bulunmayan, delillerin farklı yorumlara açık olduğu durumlarda kesin ve iddialı dil kullanmaktan uzak durarak vasat ve temkinli bir dil kullanmaya çalışır. Ayrıca bugünün Müslümanları için önemli gördüğü mezhep taassubu ve tarihin tartışmalı sayfalarına saplanma problemlerine takılmama hassasiyetini eserinde ön plana çıkarır.[275]

Allah'ın kıyamet günü görülmesinin Mu'tezile ve Ehli Sünnet arasında kelâmî tartışmalar neden olduğunu, meselenin zorunlu inanç meselelerinden sayıldığını, Allah'ın görüleceğini ve görülmeyeceğini söyleyenlerin de birtakım yorumlarla sonuca vardıklarını, meselenin içtihadî olduğunu ve kişinin güçlü bulduğu görüşe inanabileceğini ifade ederek konuyla ilgili kanaatini net bir şekilde ortaya koymaz.[276]

Hûd sûresi 107-108. âyetlerde hem cehennemdekiler hem de cennettekiler için "*göklerle yer devam ettikçe onlar orada ebedi kalacaklardır ancak Rabbin dilerse o başka*" ifadesinin kullanıldığını, âyette geçen istisna ve yer-gökler hakkında müfessirler arasında farklı görüşlerin ortaya atıldığını, cehennemin ebediliği ile ilgili farklı görüşlerin bulunduğunu; âyette ahiretin yer ve

[270] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 1/81.
[271] el-Enbiyâ 21/26-27.
[272] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 3/371. Meleklerle ilgili geniş değerlendirme için bk. Şimşek, *Kur'ân'ın Ana Konuları*, 90-93; a.mlf., *Yaratılış Olayı*, 89-90.
[273] el-En'âm 6/28.
[274] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 1/51-53, 2/281. Reenkarnasyon eleştirisi için bk. Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, 348-376.
[275] Karataş, "Mehmet Said Şimşek'in "Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri" Üzerine Bir İnceleme", 150.
[276] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 2/334.

göklerinden bahsedildiğini, istisnanın zamanla ilgili olduğunu söyleyenlere göre cehennemin sonsuz olduğunu, dünyanın yer ve göklerinden bahsedildiğini ifade edenlere göre ise cehennemin sonsuz olmadığını ifade eder. Şimşek, cehennemin sonsuzluğuna karşı çıkanların ilgili âyetlerde cennet için gelen "kesintisiz bir lütuf" kaydının Allah'ın iradesinin cennet hakkında ebedilik yönünde tecelli edeceğini gösterdiği, cehennem hakkında sürekliliği ifade eden ilave bir kaydın olmamasının ise cehennemin bir gün gelip son bulacağını beyan ettiği, bu konuda sahabe ve tabiinden birçok rivâyetin geldiği görüşünde olduklarını belirttikten sonra Kur'ân'ın meseleyi Allah'ın dilemesine havale ettiğini, bu yüzden de konu hakkında kesin bir şey söylemenin mümkün olmadığını ifade eder ve konuyu ilahi meşiete bırakır.[277]

Sâd sûresi 34-40. âyetlerde anlatılan Hz. Süleyman'ın tahtına bırakılan cesetle ilgili müfessirlerin görüşünü naklettikten sonra, Hz. Süleyman'ın tahtı üzerindeki cesetle neyin veya kimin kastedildiğini tespit etmenin kolay olmadığını, ancak âyetten Hz. Süleyman'ın hükümranlığının bir şekilde sıkıntıya girdiğinin, bununla imtihan edildiğinin ve imtihanda başarılı olunca yüce Allah'a söz konusu duayı yaptığının anlaşıldığını ifade ederek âyetin mesajına ağırlık verir.[278]

Bakara sûresi 26. âyette geçen ve sivrisinek için kullanılan *ötesini* ifadesi ile sivrisinekten daha basit ve küçük olan bir varlığın mı yoksa ondan daha büyük ve üstün bir varlığın mı kastedildiği konusunda farklı iki görüşün ileri sürüldüğünü bunların ikisinin de birlikte kastedilmiş olmasının mümkün olduğunu ifade eder. [279]

2.5. Evrensel Bakış Açısı

Şimşek, tefsirinde batıda ortaya çıkan tarihselci[280] bakış açısına karşı çıkar ve dinin belli bir sınıf, dönem veya millete gönderilmediğini, indirilişinden kıyamet kopuncaya kadar insanların tamamına hitap ettiğini ifade ederek dinin ve Kur'ân'ın evrenselliğini savunur.[281]

İslâm öncesi dönemde erkeklerin çok kadınla evlenmelerinin yaygın olduğunu, Kur'ân'ın o günkü şartlar içerisinde sayıyı ancak dörde indirebildiğini; aslında Kur'ân'ın bu konuda bir süreç başlattığını ve Müslümanların zamanla bu sayıyı tek kadınla sınırlandırmaları gerektiğini ileri süren tarihselci anlayışa karşı çıkar ve Kur'ân'ın ne bu konuda ne de başka konularda

[277] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 2/637-368.
[278] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 4/326.
[279] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 1/49.
[280] Ahmet Nedim Serinsu, *Tarihsellik ve Esbâb-ı Nüzul* (İstanbul: Şule Yay., 1996), 50.
[281] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 1/471.

başlatıp sonuca bağlamadığı tek bir konunun bulunmadığını, aksi takdirde dinin kemale erdiğinin söylenemeyeceğini ifade eder.[282]

Tarihselcilerin Kur'ân ahkâmının tarihselliğine[283] delil olarak öne sürdükleri Hz. Peygamber'in bazı özel durumlarının Kur'ân'da yer alması meselesinde yanıldıklarını, peygambere özel durumların Kur'ân'da geçmesinin daha sonraki nesiller için önem arz ettiğini, Peygambere imanın ilk nesille kayıtlı bir inanç olmadığını, sonraki nesillerin de ona iman edeceklerini ve bu gibi hususların sonraki nesillere nasıl bir peygambere iman ettiklerini gösterdiğini ifade ederek tarihselci anlayışı reddeder.[284]

Abese sûresinin ilk iki âyetinde üçüncü şahıs kipiyle yapılan hitabın bu şekilde davranan herkesi kapsadığının açıkça bilinmesi için olduğunu söyleyerek Kur'ân'ın evrensel diline vurgu yapar.[285]

Enfal sûresi 15-19. âyetlerin Bedir savaşından söz ettiğini, anlatımın evrensellik kazanması, dile getirilen hususların benzeri bütün olaylara uygulanması, okuyucunun belli bir olaya şartlanmaması ve anlatılanların sadece o olayı ilgilendirdiğini düşünmemesi için Kur'ân'da olaylardan söz edilirken yer, zaman ve şahısların genellikle açıklanmadığını belirtir.[286]

2.6. Din Dili ve Yorum

Kur'ân, mesajını muhataplara anladıkları dil üzerinden verirken kendine özgü bir din dili de geliştirir. Mecâz, sembol, kelimelerin içini boşaltmak ve kelimelere yeni anlamlar yüklemek sûreti ile gelişen bu din dilini anlamak için Kur'ân'ı çok iyi tanımak gerekir. Hakka sûresi 40. âyetine dayanarak Kur'ân'ın Allah'ın değil Hz. Peygamber veya Cebrâil'in sözü olduğunu söyleyenlere karşı çıkar ve Kur'ân'ın Hz. Peygamber ve Cebrâil olmak üzere iki elçi kanalıyla bizlere ulaştığını, elçiye izafe edilen sözün, aslında onu elçi olarak göndermiş olanın sözü olduğunu, Tekvîr sûresinde Cebrâil'in ismiyle değil, *elçi* sıfatı ile söz konusu edildiğini, burada da Hz. Peygamber'in ismiyle değil de *elçi* sıfatıyla anıldığını, her iki elçiden söz edilirken onların *değerli elçiler* olarak nitelenmelerinin, kendilerini elçi olarak tayin eden Allah'ın sözünde hiçbir değişiklik yapmadan elçilik görevlerini yerine getirdiklerine işaret ettiğini, *elçi sözü* denildikten sonra aynı söz için "*Âlemlerin Rabbinden indirilmiştir*" şeklinde buyurulduğunu ifade ederek Kur'ân'ın, Allah'ın sözü

[282] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 1/471-472.

[283] Tarihselcilik ve eleştirisi hakkında geniş bilgi için bk. Şevket Kotan, *Kur'ân ve Tarihselcilik* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2001); Recep Demir, *Kur'ân Tefsirinde Tarihselci Yöntem* (İstanbul: Hikmet Yay., 2013); Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, 238-275.

[284] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 4/198.

[285] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 5/388.

[286] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 2/370.

olduğunu ve Allah'tan indiği gibi insanlara ulaştırıldığını, değiştirilmediğini söyler.[287]

Din dilinde cin kelimesinin "yabancı kimse" anlamına geldiğini ileri sürüp gaybi varlıklar olan cinleri inkâr edenlere karşı çıkar ve cinlerin insandan önce var olduklarını, insanların topraktan cinlerin ise ateşten yaratıldıklarını, cinlerin gökte olup biteni dinlemek üzere göklerde oturma yerleri edinebildiklerini ama insanlar için böyle bir durumun söz konusu olmadığını ifade ederek modernist bakış açısına karşı çıkar.[288]

Mu'tezilî âlimlerin Araf sûresi 27. âyete dayanarak cinlerin asla insanlar tarafından görülmeyeceğini söylediklerini, Ehli Sünnetin ise cinlerin normalde insanlar tarafından görülmediğini ama bunun, asla görülmeyecekleri anlamına gelmediği görüşünde olduklarını ifade ettikten sonra Kur'ân'da Peygamber'in cinleri gördüğüne dair işaret yollu da olsa bir anlatıma yer verilmediğini, Peygamber'in kendisini dinleyen cinlerden vahiy yoluyla haberdar edildiğini[289] belirterek cinlerin insanlar tarafından görülemeyeceğini söyler.[290]

A'râf sûresi 189. âyette Hz. Âdem ve Havvâ'nın çocukları olduktan sonra şirke düştüklerini ifade eden Taberi gibi önemli müfessirlere[291] muhalefet ederek Hz. Âdem ve Havvâ'nın hayatlarının hiçbir döneminde şirke bulaşmadıklarını, âyette tek nefisle Hz. Âdem'in, eşiyle de Hz. Havvâ'nın kastedildiğini, şirke düşünlerin başka kişiler olduklarını, Âdem ve Havvâ'ya atıf yapma sebebinin ise sadece insanların aslına dikkat çekmek olduğunu söyler.[292]

Lokmân sûresi 34. âyette bahsedilen ve tefsir kitaplarında "beş bilinmeyen" olarak bilinen hususların tamamının bilgisinin sadece Allah'tan ait olduğunun âyette ifade edilmediğini, âyette kıyametin ne zaman kopacağı, kişinin yarın ne kazanacağı ve nerede öleceği bilgisinin sadece Allah'a havale edildiğini, yağmurun yağdırılması ve rahimlerde olanın bilinmesi hususlarında Allah'ın kudret ve lütfuna işaret edildiğini, bilgi tahsisinin Allah'a yapılmadığını söyler.[293]

---

[287] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 5/299.
[288] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 5/324.
[289] el-Cin 72/1.
[290] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 2/263. Cinlerle ilgili geniş değerlendirme için bk. Şimşek, *Kur'ân'ın Ana Konuları*, 93-96; a.mlf., *Yaratılış Olayı*, 90-91.
[291] Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli ayi'l-Kur'ân*, 6/178-180; Maverdî, *en-Nuket ve'l-uyûn*, 2/286-287; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-mesîr fî ilmi't-tefsîr*, 533-534.
[292] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 2/354.
[293] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 4/154.

Hicr sûresi 29. âyette geçen "ruhumdan" ifadesine dayanarak bazı kimselerin, ruhun Allah'ın bir parçası olduğunu ileri sürdüklerini, ancak ruhun, Allah'ın sahip bulunduğu canlılık veren şey anlamında olduğunu, "*başım"* denildiğinde başın bizim bir parçamız olduğunun anlaşıldığını ama "*kalemim"* denildiğinde, kalemin bizim bir parçamız değil, sahip olduğumuz bir nesne olduğunun anlaşıldığını, isim tamlamasının mülkiyet ifade etmek için kullanılabileceği gibi ba'ziyet/kısım ifade etmek için de kullanılabileceğini, âyette *ruhum* ifadesi ile *kalemim* misalinde olduğu gibi Allah'ın maliki olduğu ruhun kastedildiğini ifade ederek ruhun Allah'ın bir parçası olduğu görüşüne karşı çıkar.[294]

Bazı Mu'tezile ve Ehli Sünnet âlimlerinin sihrin göz boyamaktan ibaret olduğunu, gerçekliğinin bulunmadığını söylediklerini, aynı mezheplere mensup diğer âlimlerin ise sihrin gerçekliğinin var olduğunu ifade ettiklerini,[295] Kur'ân'da söz konusu edilen sihrin tamamının gerçekliği olmayan göz boyama ve el çabukluğundan ibaret olduğunu, büyü ile uğraşanların çoğunun sefil bir hayat yaşadıklarını, eşyanın hakikatini değiştirme imkânları bulunması halinde öncelikle kendilerini sefaletten kurtaracaklarını, yöneticileri devirip yerlerine geçeceklerini ifade ederek sihrin gerçekliğini reddeder.[296]

Gaybı; gelecekte vuku bulacak şeyleri kimsenin bilemeyeceğini, gaybı sadece Allah'ın bildiğini ve Allah'ın dilemesi halinde dilediği miktarda peygamberlerinin bilebileceğini, kıyametin ne zaman kopacağı meselesinin ise Allah dışında kimse tarafından bilinmediğini,[297] keşf, keramet, ebced, cifr hesabı ve başka bir şeyle gaybtan kimsenin haber veremeyeceğini ifade eder.[298]

2.7. Güncel Yorum Yoğunluğu

Şimşek, tefsirinde kadim geleneğin ve son zamanlarda kaleme alınan tefsirlerin aksine güncel olaylara çokça yer vererek Kur'ân'ın hayat kitabı olduğunu ortaya koyar ve çağdaş problemlere âyetler çerçevesinde çözüm bulmaya çalışır.

Tevbe sûresi 60. âyetin tefsirinde günümüz İslâm toplumlarının en büyük sıkıntılarından birinin, tekel ve kartellerin denetiminde olan servetin dengeli bir şekilde dağılmaması olduğunu ifade eder ve fakirliği, sefaleti,

---

[294] Şimşek, *Hayat Kaynağı,* 3/122. Ruh kelimesi ile ilgili geniş bir değerlendirme için bk. Şimşek, *Yaratılış Olayı*, 37-45.

[295] Sihirle ilgili geniş malumat ve tartışmalar için bk. Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân.* 1/49-71.

[296] Şimşek, *Hayat Kaynağı,* 1/127-132.

[297] Şimşek, *Hayat Kaynağı,* 5/328-329.

[298] Şimşek, *Hayat Kaynağı,* 1/23-24.

hırsızlığı, rüşveti, gaspı, kapkaççılığı, cinâyetlerin bir kısmını ve diğer birçok sosyal problemi buna bağlar ve zenginlerin zekâtlarını tam bir şekilde vermelerini çözüm olarak sunar.[299]

Tefsirinde yeri geldiğinde Müslümanları yakından ilgilendiren İsrâil ve ABD hakkında açıklamalarda bulunur. İsrâ sûresi 4-5. âyetlerde bahsedilen Yahudilerin ikinci yükselişlerinin ve bozgunculuk çıkarmalarının günümüzde kurulan İsrâil devletiyle yaşanıyor olabileceğini, zira söz konusu devletin, kuruluşundan beri dünyayı meşgul ettiğini ve büyük zulümler işlediğini, Filistin halkını yurtlarından sürdüklerini, Batı'nın ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğini alan İsrâil'in, hak hukuk tanımadan Müslümanlara zulmetmeye devam ettiğini, insani yardım gemisi olan Mavi Marmara'yı dahi vurduğunu, ABD ve BM'lerin gücünü arkasına aldığını ifade eder.[300]

İsrâ sûresi 33. âyetin tefsirinde devletin katili affetme yetkisinin olmadığını, bu hakkın maktulün velisine ait olduğunu, devletin sadece kısas uygulayabileceğini, gerek ülkemizde ve başka ülkelerde zaman zaman meclis yoluyla af çıkarıldığını, devletin sadece kendisine karşı işlenmiş olan suçları affetme yetkisine sahip olduğunu, ülkemizde çıkarılan genel veya kısmi afların tamamında devlete karşı işlenmiş suçların af kapsamının dışında tutulduğunu, vatandaşlara karşı işlenmiş suçların ise affedildiğini bunun doğru olmadığını belirtir.[301]

Nahl sûresi 92. âyetin tefsirinde günümüzde ulusalcı anlayışların bencilliği aşıladığını, toplumların üstün değerleri bir yana bırakarak diğer toplumlarla münasebetlerinde bütünüyle çıkarlarını öne aldıklarını, antlaşmaların hile ve entrikalarla bozulduğunu, toplumlar arasında güvenin ortadan kalktığını, toplumlar arsında sürekli çatışmaların yaşanmasında ulusalcı anlayışın büyük payının olduğunu söyleyerek ulusalcı anlayışa eleştiriler getirir.[302]

İslâm'ın dünya hayatıyla ilgili ahkâmını ortadan kaldıran yorumların, yalan yere Allah'a iftira etmek kapsamında olduğunu, *Ilımlı İslâm* patenti ile ileri sürülen bu anlayışın Kur'ân'ı olduğu gibi anlamayı değil, onu çağa uydurmayı amaçladığını ifade ederek ılımlı İslâm söylemini reddeder.[303]

Âl-i İmrân sûresi 64. âyetin tefsirinde günümüzde dinler arası diyalog için *İbrahimî dinler* şeklinde bir başlığın seçildiğini, bunun kabul edilemeyeceğini, dinlerin Allah'a ait olduğunu ve dinler arası diyalog söyleminin tev-

[299] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 2/464.
[300] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 3/201-202; başka eleştiriler için bk. Şimşek, *Hayat Kaynağı*,1/402.
[301] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 3/215.
[302] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 3/177.
[303] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 2/143.

hidi esas almadığı için doğru bir noktada başlamadığını ifade ederek diyalogcuları tenkit eder.[304]

Müslümanların birliklerini kaybettiklerinde gerilediklerini, düşmanlarına av olduklarını, Müslümanların günümüzde horlandıklarını, sömürüldüklerini, ezildiklerini, savaşların çoğunun Müslümanların yaşadıkları bölgelerde cereyan ettiğini, Ehli Sünnet ve Şia arasındaki bölünmenin hâlâ devam ettiğini, bölünmenin temelinde geçmişte olup bitmiş meselelerin yattığını, zamanı geri getirip Hz. Ali'yi Hz. Ebu Bekir'in yerine halife tayin etmenin artık mümkün olmadığını, bunun için de ihtilafı devam ettirmenin bir anlamının bulunmadığını, ihtilafların ümmetin birliğine zarar verdiğini söyleyerek ümmet birliğinin önemine vurgu yapar.[305]

Tevbe sûresi 41. âyetin tefsirinde İslâm'ın, toprak fethetmek ve insanları hâkimiyet altına almak maksadıyla savaş açmayacağını, İslâm'ın öngördüğü savaşın savunma savaşı olduğunu, bu sebeple Müslümanların varlıkları ve hürriyetleri tehlike altında olmasından dolayı devlet başkanının savaş çağrısına her Müslümanın mutlak sûrette olumlu cevap vermesi gerektiğini söyler.[306]

Nahl sûresi 72. âyetin tefsirinde günümüzde dini ve insani duyguların zayıflamasından dolayı çoğu kimsenin yaşlı ana-babasına bakmadığını, onları ya bir evin köşesine yahut huzur evlerine terk ettiklerini, bu durumun İslâm âleminde henüz ileri boyutlara ulaşmadığını, toplumda dini duyguların zayıflaması ve bireylerin hayatının sadece zevk ve sefaya indirgenmesi ile birlikte yaşlıların daha çok ihmal edileceklerini belirtir.[307]

SONUÇ

Çağının sorunlarını bilen ve bunlara Kur'ân çerçevesinde çözümler geliştirmeye çalışan Şimşek'in kaleme aldığı bu tefsiri önemli kılan en önemli meziyet hiç şüphesiz ki çağımızın sosyal, siyasi, ekonomik, sosyolojik, kültürel ve dini sorunlarını konu edinmesi ve pratik çözümler sunmasıdır. Tefsirin isminden de anlaşıldığı gibi Kur'ân, hayatın merkezine yerleştirilmiş ve indiriliş gayesi çerçevesinde yorumlanmıştır. Tefsirin belli bir mezhebe bağlı kalınarak yazılmamış olması orijinal bir metnin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Müellif tefsir akademisyeni olması hasebiyle en netameli tefsir konularını ustalıkla işlemiş ve bunları herkesin anlayabileceği sadelikte ifade etmiştir. Özgün yorumların hâkim olduğu bu tefsirde tenkid süzgecinden geçirilme-

[304] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 1/152, 364-365.
[305] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 1/396-397.
[306] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 2/451.
[307] Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 3/165.

miş rivâyetlere yer vermemiş ve Kur'ân'ın çağa sunduğu mesajlar öne çıkarılmıştır. Âyetler tefsir edilirken dilsel açıklamalara, bağlama ve Kur'ân bütünlüğüne önem verilmiş ve tutarlı olmaya dikkat edilmiştir. Hakkında kesin bilgi bulunmayan ya da farklı görüşlere açık olan cehennemin ebediliği, Hz. Süleyman'ın tahtına bırakılan ceset gibi mevzularda müellif genelde temkin dilini kullanmış ve kanaatini net bir şekilde ortaya koymamıştır. Ancak hakkında kesin fikir sahibi olduğu garanik, nesh, bilimsel tefsir vb. konularda görüşlerini delilleri ile ortaya koymuş ve savunmuştur.

Müşkilü'l-Kur'ân, Mübhemâtu'l-Kur'ân, nesh, muhkem-müteşâbih, ulumu'l-Kur'ân, tefsir rivâyetlerinin analizi, tefsir-hadis ilişkisi, günümüz tefsir anlayışı, Kur'ân'ın çağımıza getirdiği çözümler, tefsir- kelam ilişkisi vb. birçok konuda akademik araştırmaların konusu olabilecek bu tefsir araştırmacıların ilgisini beklemektedir.

KAYNAKÇA

Abdulkadir Muhammed Huseyn. *Me'ayiru'l-kabul ve'r-red li tefsiri'n-nassi'l-Kur'âni*. Dimeşk: Dâru'l-Gavsânî, 2. Baskı, 2012.

Abdulkahir el Bağdadi, Ebu Mansur. *en-Nasih ve'l-mensuh*. Thk. Hilmî Kâmil Abdulhâdî. Amman: Daru'l-Adevi, ts.

Abdullah Draz. *En Mühim Mesaj Kur'ân*. Trc. Suat Yıldırım. İzmir: Yeni Akademi Yay., 2006.

Abdulmüteâlî, Muhammed el-Cebrî. *en-Nasih ve'l-mensuh beyne'l-isbâti ve'n-nefy*. Kahire: Mektebetü Vehbe, 2. Baskı, 1987.

Abdulmute'âl es-Sa'îdî. *Edebî Mesaj Kur'ân*. Trc. Hüseyin Elmalı. İzmir: Yeni Akademi Yay., 2006.

Abdulvahhâb Reşîd Sâlih Ebû Safiyye. *Hucciyyetü'd-delâleti's-siyâkiyyeti fi't-tefsîr*. Ammân: Dâru Ammâr, 2010.

Abdulvahhâb Reşîd Sâlih Ebû Safiyye. *el-Bu'd ani's-siyâk ve ehemmü esbâbihi*. Ammân: Dâru Ammâr, 2011.

Ahmed Hicazi es-Sekâ. *Le nesh fi'l-Kur'ân*. Kahire: Daru'l-Fikr el-Arabi, 1978.

Ahmed Muhammed Fadıl. *Nakdi't-tefsîri'l-ilmî*. Dimaşk: Merkez en-Nakdi's-Sekafî, 2009.

Arslan, Filiz Akaydın. *Sait Şimşek'in Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri Adlı Eserinde Aile Hayatıyla İlgili Âyetlere Yapılan Yorumların Değerlendirilmesi*. Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Atmaca, Gökhan. "M. Sait Şimşek"in Tefsirinde Kur"ân"ın Çağdaş Yorumları". *International Journal of Social Science*, 5/7 (2012).

Aydemir, Abdullah. *Tefsirde İsrâiliyyât*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2015.

Bekâî, Burhaneddîn Ebû'l-Hasen İbrahîm bin Ömer. *Nazmu'd-dürer fi tenâsübi'l-âyâti ve's-sûver*. Thk. Abdurrezzâk Ğâlib el-Mehdî. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 4. Basım, 2011.

Bakıllani, Ebi Bekr İbn Tayyib. *el-İntisâr li'l-Kur'ân*. Thk. Dr. Muhammed İsam el-Kuzât. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2001.

Baldız, Mahmut. *Mehmet Sait Şimşek'in "Hayat Kaynağı Kur'ân" Tefsirinde Sebeb-i Nüzûl ve Nâsih-Mensûh.* Iğdır: Iğdır Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Bessam el-Cemel. *Esbâbü'n-nüzul ilmen min ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Müessesetü'l-Arabiyyeti li't-Tahdisi'l-Fikri, 2005.

Beyzâvî, Nasiruddîn, Ebû Saîd Abdullâh bin Ömer bin Muhammed eş-Şirâzî. *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl/Tefsîru'l-Beyzâvî.* 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye. 2002.

Bilgin, Abdulcelil. *Kur'ân'daki Deyimler ve Zemahşerî'nin Keşşaf'ı*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2008.

Bonukalın, Mehmet. "Usul". *DİA*. İstanbul: TDV Yay., 2012.

Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usulü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2016.

Cessâs, Ebû Bekr Ahmed bin Alî. *Ahkâmu'l-Kur'ân.* Thk. Abdusselâm Muhammed Ali Şahîn. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 4. Basım, 2013.

Cevherî, İsmâîl bin Hammâd. *Mu'cem es-sıhâh*. Tthk. Halîl Me'mun Şeyhâ. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 3. Baskı, 2008.

Cündioğlu, Dücane. *Anlamın Buharlaşması ve Kur'ân*. İstanbul: Kapı Yay., 2015.

Cündioğlu, Dücane. *Kur'ânı Anlamanın Anlamı.* İstanbul: Kaknüs Yayınları. 2005.

Cürcânî, Abdulkâhîr bin Abdurrahmân bin Muhammed. *Esrâru'l-belâğati fî ilmi'l-beyân*. Thk. Abdulhamîd Hindâvî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 2012.

Cürcânî, Seyyid Şerîf Ebu'l- Hasen Alî bin Muhammed. *et-Ta'rifât*. Thk. Muhammed Bâsil Uyûnu's-Sûd. Lübnân: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 4. Baskı, 2013.

Çalışkan, İsmail. *Tefsir Usulü*. Ankara: Ankara Okulu Yay., 2017.

Çalışkan, İsmail. *M. Esed'in Kur'ân Mesajı'nın Tahlil ve Tenkidi.* Ankara: Ankara Okulu Yay., 2009.

Çopur, Halil İbrahim. *M. Sait Şimşek'in Hayat Kaynağı Kur'ân Adlı Tefsirinin Değerlendirilmesi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Demir, Recep. *Kur'ân Tefsirinde Tarihselci Yöntem.* İstanbul: Hikmet Yay., 2013.

Demirci, Muhsin. *Tefsirde Metodolojik Sorunlar*. İstanbul: İFAV Yay. 2017.

Durmuş, İsmail. "Üslup". *DİA*. İstanbul: TDV Yay., 2012.

Ebu Abdullah Muhammed bin el-Belensi. *Tefsiru mübhemâti'l-Kur'ân*. Thk. Abdullah Abdulkerim Muhammed. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmi, 1991.

Ebû Şehbe, Muhammed b. Muhammed. *el-İsrâiliyyât ve'l mevdûât fî kütübi't-tefsîr*. Kahire: Mektebetü's-Sünne, 4. Baskı, 1408.

Ebu Ubeyde el-Kâsım bin Sellâm el Herevî. *en-Nasih ve'l-mensuh fi'l-Kur'ân'il-Azîz*. Thk. Muhammed bin Salih el-Mudeyfir. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, ts.

Erin, Abdulvehap. *Prof. Dr. M. Sait Şimşek'in Tefsirdeki Metodu*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Ersöz, Muhammed. *Kur'ân'ın Dil Yapısı ve Kur'ân Kelimelerinin Terimleşmesi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed. *Mu'cemu tehzîbi'l-luğâ.* Thk. Riyâz Zekî Kâsım. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2001.

Ferâhî, Abdulhamîd. *Müfredat'ül-Kur'ân.* Thk. Dr. Muhammed el-Islahi. Beyrut: Daru'l-Garbi'l-İslâmî, 2002.

Ferâhîdî, Ebû Abdurrahmân Halîl b. Ahmed. *Kitâbu'l-ayn*. Thk. Dr. Davud Sellum vd. Beyrut: Mektebetü Lübnân, 2004.

Gazâlî, Ebû Hamîd Muhammed bin Muhammed bin Ahmed et-Tûsî. *İslam Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi*. Çev. Yunus Apaydın. 2 Cilt. Kayseri: Rey Yay., 1994.

Gezer, Süleyman. *Kur'ân'ın Bilimsel Yorumu Bir Zihniyet Tahlili.* Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2009.

Gırnatî, Ebi Ca'fer Ahmed bin İbrahim bin Zübeyr. *el-Burhân fi tertibi suveri'l-Kur'ân*. Thk. Muhammed Şa'bân. Mağrib: Vezâratu'l-Evkâf, 1990.

Gökmen, Rabiye. *Sait Şimşek'in Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri'nde Tartışmalı Konular*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Görgün,Tahsin. *İlahi Sözün Gücü*. İstanbul: Külliyat Yay., 2013.

Hasan Hanefi. *Gelenek ve Yenilenme*. Trc. M. Emin Maşalı. Ankara: Otto Yay., 2016.

Hatiboğlu, İbrahim. "İsrâîliyât". *DİA*. İstanbul: TDV Yay., 1998.

Hind Şelbî. *Tefsiri'l-ilmi li'l-Kur'âni'l-Kerîm beyne'n-nazariyyeti ve't-tatbîk*. Tunus: Y.y., 1985.

İbn Cezeri, Muhammed b. Muhammed. *Müncidü'l-mukriîn ve mürşidü't-tâlibîn*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.

İbn Fâris, Ebû'l-Huseyn Ahmed bin Zekeriyyâ. *es-Sâhibiyyu fi fıkhi'l-lûğâti'l-Arabiyyeti ve mesâilihê ve süneni'l-Arab fi kelâmihê*. Thk. Dr. Ömer Farûk Tabbâ'. Beyrut: Dâru Mektebetü'l-Meârif, 3. Baskı, 2013.

İbn Fâris, Ebu'l-Huseyn Ahmed bin Zekeriyyâ. *Mekâyîsu'l-luğâ.* Thk. Enes Muhammed eş-Şâmî. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2008.

İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed bin Alî. *el-Ucâb fi beyâni'l-esbâb.* Thk. Abdulhakîm Muhammed el-Enîs. Riyad: Dâru İbnu'l-Cevzî, 1997.

İbn Hâleveyh, Ebi Abdullah el-Huseyn bin Ahmed. *el-Huccetu fi'l-kirâati's-seb'a*, thk.Ahmed Ferid el-Mezîdî. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.

İbn Hazm el-Endelüsi. *en-Nasih ve'l-mensuh fi'l-Kur'ân'il-Kerim*. Thk. Dr. Abdulgaffar Süleyman el-Bindârî. Beyrut: Menşurât el-Cemel, 2016.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed bin Mukerrem el-Ifrikî el-Mısrî. *Lisânu'l-Arab*. Thk. Yusuf Bekai vd. 2 Cilt. Beyrut: Müesseseti'l-A'lem li'l-Matbuât, 2005.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdullâh Şemsuddîn Muhammed bin Ebû Bekr. *Dav'ul munîr ale't-tefsîr.* Thk. Alî Ahmed Muhammed es-Sâlih. 6 Cilt. Riyad: Mektebetü Dâru's-Selâm, ts.

İbn Kesîr, İmâduddîn Ebû'l-Fidâ İsmail bin Ömer el-Kureşî. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. 4 Cilt. Riyad: Mektebetü Daru's-Selam, 1994.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh bin Müslim ed-Dineverî. *Te'vîlu müşkili'l-Kur''ân*. Thk. Sa'd bin Necdet Ömer. Beyrut: Müesseseti'r-Risâle, 2015.

İbn Teymiyye, Takiyyuddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed bin Şihâbuddin Abdulhalîm. *Şerhu Mukaddimeti't-Tefsîr*. Şerh: Muhammed Sâlih Useymin. Riyad: Mededü'l-Vatani, 2005.

İbnu'l-Cevzî, Ebû'l-Ferâc Cemalüddîn Abdurrahmân bin Alî bin Muhammed. *Zâdu'l-mesîr fi ilmi't-tefsîr.* Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2015.

İz bin Abdüsselam. *Fevâid fi müşkili'l-Kur'ân*. Thk. Seyyid Rıdvan Alî en-Nedvî. Cidde: Dâru'ş-Şurûk, 2. Baskı, 1987.

Kabakçılı, Osman. "Harut ve Marut Kıssasının Eş Uyumu Açısından Değerlendirilmesi". *Tarih Okulu Dergisi*. 17 (2014), 275-291.

Kantemir, Enise. *Yazılı ve Sözlü Anlatım*. Ankara: Engin Yayınevi, 1997.

Karakaya, Mehmet Murat. *Kur'ân'ın anlaşılmasında Dil Problemi*. İstanbul: Marifet Yay., 2003.

Karataş, Ali. "Mehmet Said Şimşek'in "Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri" Üzerine Bir İnceleme". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12/2 (2012).

Kaya, Remzi. "Kıraat Açısından Abdest Âyeti". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5/5 (1993).

Kirmânî, Mahmud bin Hamzâbin Nasr. *el-Burhân fi tevcîhu müteşâbihu'l-Kur'ân*. Thk. Abdulkadir Ahmed Ata. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986.

Koç, İhsan. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye'si Akademik Tefsir Çalışmalarında Nesh Meselesine Teorik ve Pratik Yaklaşım: Süleyman Ateş ve M. Sait Şimşek Örneği*. Trakya: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Kotan, Şevket. *Kur'ân ve Tarihselcilik.* İstanbul: Beyan Yayınları, 2001.

Kudret, Cevdet. "Üslûp". *Örneklerle Edebiyat Bilgileri*. İstanbul: İnkılap ve Aka Basımevi, 1980.

Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed bin Ahmed el-Ensârî. *el-Câmi' lî ahkâmi'l-Kur'ân*. Thk. Muhammed İbrahim el-Hafnevî-Mahmûd Hâmîd Osmân. 12 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2002.

Makri, Hibetullah bin Selamete bin Nasr. *en-Nasih ve'l-mensuh min kitâbillahi Azze ve Celle*. Thk. Zuheyr Şavîş-Muhammed Kan'ân. Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1984.

Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed bin Muhammed bin Mahmûd. *Te'vîlâtu'l-Kur'ân*. Thk. Dr. Mecdi Basillum. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.

Maverdî, Ebû'l-Hasen Alî bin Muhammed. *en-Nuket ve'l-ûyûn*. Thk. Seyyid Abdulmaksud bin Abdurrahîm. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.

Mekkî bin Ebi Talib el-Kaysi. *el-İzâh li'n-nasihi'l-Kur'ân ve mensuhihi ve ma'rifeti usulihi ve ihtilafi'n-nasi fihî*. Thk. Dr. Ahmed Hasen Ferhât. Cidde: Dâru'l-Menâr, 1986.

Muhammed Abdulhalik Azime. *Dirâsât li üslûbi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. 11 Cilt. Kahire: Daru'l-Hadis, ts.

Muhammed bin Umar bin Sâlim Bâzmûlî. *el-Kiraât ve eseruhe fi't-tefsir ve'l-ahkâm.* 2 Cilt. Riyad: Dâru'l-Hicre, 1996.

Muhammed Huseyn Âl-i Yâsîn. *el-Ezdâd fi'l-lûğâ.* Ammân: Dâru Ammâr, 2013.

Mustafa Zeyd. *en-Nesh fi'l-Kur'ân'il-Kerîm*. 2 Cilt. Mısır: Dâru'l-Vefa, 1987.

Nehhas, Ebu Ca'fer Ahmed bin Muhammed bin İsmail. *en-Nasih ve'l-mensuh fi kitâbillâhi Azze ve Celle ve ihtilafu'l-ulemâi fi zalik*. Thk. Süleyman bin İbrahim bin Abdullah. 3 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1991.

Okiç, Tayyib. *Kur'ân'ı-Kerîmin Üslûp ve Kırâati.* Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1963.

Öğmüş, Harun, "Kur'ân'ın Sıhhati Bağlamında Kıraat Farklılıklarının Değerlendirilmesi". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 39 (2010/2).

Öztürk, Mustafa. *Cumhuriyet Türkiyesinde Meal ve Tefsir Serencamı*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.

Özön, Mustafa Nihat. "Üslûp". *Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü*. İstanbul: İnkilap Kitapevi, 1954.

Polat, Fethi Ahmet. *Tefsîr Araştırmalarında Yöntem Sorunları I-II*. Konya: Aybil Yayınları, 2. Baskı, 2014.

Rağıb el-İsfehânî, Ebu'l-Kâsım Huseyn bin Muhammed. *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*. Thk. Muhammed Halil Ayteni. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 3. Baskı, 2001.

Râzî, Fahruddîn Muhammed bin Ömer bin Hasen bin Huseyn bin Alî et-Teymî. *Tefsîru'l-Kebîr*. Thk. İbrahîm Şemsuddîn-Ahmed Şemsuddîn. 23 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 4. Baskı, 2013.

Remzi Na'nâ'.*el-İsrâiliyyât ve eseruhâ fî kütübi't-tefsîr*. Dımaşk: Daru'l-Kalem, 1970.

Rummânî, Ebi Hasen Ali bin İsâ. *İ'câzu'l-Kur'ân*. Thk. Dr. Abdulalim. Dehli: Mektebetü'l-Câmiati'l-Meliyyeti'l-İslâmiyye, 1934.

Samarrâî, Fâzıl Sâlih. *et-Tenâsübü beyne'l-müftetehi ve'l-hâtimeti fi's-sûrê*. Beyrut: Dâru İbnu'l-Cevziyye, 2010.

Sekafi, Ahmed bin İbrahim bin Zubeyr. *el-Burhân fî tenâsübi's-suvâri'l-Kur'ân*. Thk. Said bin Cumua el-Fellâh. Riyad: Daru İbnu'l-Cevzî, 1468.

Serinsu, Ahmet Nedim. *Tarihsellik ve Esbâb-ı Nüzul*. İstanbul: Şule Yay., 1996.

Sîbeveyhi, Ebû Bişr Amr b. Osmân b. Kanber. *el-Kitâb*. Thk. Abdusselâm Muhammed Harûn. 5 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 3. Baskı, 1988.

Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân bin Ebû Bekr bin Muhammed. *Lübâbü'n-nükûl fî esbâbi'n-nüzûl*. Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, 2002.

Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân bin Ebû Bekr bin Muhammed. *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*. Thk. Mustafâ Deyb el-Bûğâ. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 5. Basım, 2002.

Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân bin Ebû Bekr bin Muhammed. *Tenâsüku'd-dürer fî tenâsübü's-süvar*. Thk. Abdulkadir Ahmed Ata. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986.

Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân bin Ebû Bekr bin Muhammed. *et-Tahbîr fî ulûmi't-tefsîr*. Thk. Dr. Fethî Abdulkâdir Ferîd. Riyad: Dâru'l-Ulûm, 1982.

Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân bin Ebû Bekr bin Muhammed. *Mu'tereku'l akrân fî i'câzi'l-Kur'ân*. Thk. Ahmed Şemseddîn. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988.

Suyuti, Celâlüddîn Abdurrahmân. *Müfhimâtu'l-ekrân fî mübhemâti'l-Kur'ân*. Thk. Dr. Mustafa Deyb el-Buğâ. Beyrut: Müessesetü Ulûmi'l-Kur'ân, 1982.

Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân bin Ebû Bekr bin Muhammed. *Esrâru tertibu'l-Kur'ân*. Thk. Merzuk Ali İbrahim-Abdulkadir Ahmed Ata. Kahire: Daru'l-Fazile, 2001.

Şafii, Muhammed bin İdris. *er-Risale*. Thk. Ahmed Muhammed Şakir. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.

Şen, Ercan&Mart, Ayşenur. "Prof. Dr. Mehmet Sait Şimşek ile Bir Söyleşi". *Tefsir Araştırmaları Dergisi*, 2/2 (2018).

Şimşek, M. Sait. *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*. 5 Cilt. İstanbul: Beyan Yay., 2012.

Şimşek, M. Sait. *Günümüz Tefsir Problemleri*. İstanbul: Hikmetevi Yay., 2018.

Şimşek, M. Sait. *Kur'ân'ın Ana Konuları*. İstanbul: Beyan Yay., 6. Baskı, 2005.

Şimşek, M. Sait. *Yaratılış Olayı*. İstanbul: Beyan Yay., 1998.

Şimşek, M. Sait. *Fatiha Sûresi ve Türkçe Namaz*. İstanbul: Beyan Yay., 1998.

Şimşek, M. Sait. *Kur'ân'ın Anlaşılmasında İki Mesele*. İstanbul: Ekin Yay., 2004.

Şimşek, M. Sait. *Kur'ân Kıssalarına Giriş*. Konya: Kitap Dünyası Yay., 2013.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed bin Cerîr. *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2013.

Tâhir bin Âşûr, Muhammed. *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*. 12 Cilt. Tûnus: Dâru Suhnûn li'n-Neşr ve't-Tevzi', ts.

Tâlib Muhammed İsmâîl. *Eseru's-siyâki'l-Kur'âni fî iştirâki'l-lafzî*. Ammân: Dâru Künûzu'l-Ma'rifeti, 2015.

Thomas Bauer. *Müphemlik Kültürü ve İslâm*. Trc. Tanıl Bora. İstanbul: İletişim Yay., 2. Baskı, 2019.

Uyanık, Esra Köse. *"Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri", Metodu ve Konuları*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Ünver, Mustafa. *Kur'ân'ı Anlamada Siyakın Rolü*. Ankara: Sidre Yay., 1996.

Vâhidî, Ebû'l- Hasen Alî bin Ahmed bin Muhammed. *Esbâbu nüzûli'l-Kur'ân*. Thk. Kemâl Besyûnî Zeğlûl. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1991.

Yavuz, Narin. *Kadınlarla İlgili Hükümler Açısından Konyalı Mehmet Vehbi Efendi ve Sait Şimşek Tefsirleri*. Bayburt: Bayburt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Yusuf el-Hâc Ahmed. *Mevsûatu'l-i'câzi'l-ilmi fi'l-Kur'âni'l-Kerîm ve's-sünneti'l-mutahhara*. Dimeşk: Mektebetü İbn Hacer, 2. Baskı, 2003.

Zehebi, Muhammed Hüseyin. *el-İsrâiliyyât fi't-tefsîri ve'l-hadîs*. Kahire: Mektebetü Vehb, 4. Baskı, 1990.

Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmûd bin Ömer bin Muhammed. *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzîl*. Thk. Muhammed Abdusselâm Şâhîn. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.

Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed bin Abdullâh. *el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'ân*. Thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhim. 4 Cilt. Kâhire: Dâru't-Turâs, 3. Baskı, 1984.

Zürkânî, Muhammed Abdulazim. *Menahilu'l-irfan fi ulûmi'l-Kur'ân*. Thk. Ahmed bin Ali. Kahire: Daru'l-Hadis, 2001.